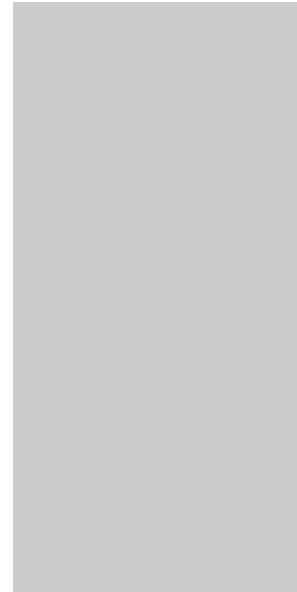

พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่าย
ธุรกิจในภาคเหนือของประเทศไทย
พ.ศ. 2446 - ปัจจุบัน*
(The Development of Capital
Groups and Business Networks
in Northern Thailand from
1903 to Present)

ชัยพงษ์ สำเนียง**
(Chaipong Samnieng)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในปริทศนประวัติศาสตร์” (สกว. พ.ศ. 2558 - 2560) และวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเมืองของการเปลี่ยนโครงสร้าง: ธรรมชาติของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคเหนือของประเทศไทย” สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

** นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Ph.D. Student, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University).

บทความวิจัย

-
วิชาการ

บทคัดย่อ

การศึกษานี้พยายามทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาพกว้าง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการสะสมทุนของกลุ่มทุน ทำให้เห็นถึงสัมพันธภาพขององคาพยพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป และฉายภาพให้เห็น “การพัฒนา” ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การขยายเส้นทางรถไฟในทศวรรษ 2450 ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตเพื่อขาย และในขณะเดียวกันได้ทำให้การค้าและการขนส่งทางเรือสิ้นสุดลง นอกจากนี้การขยายโครงข่ายการคมนาคมทางบกได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของเมืองในหลายพื้นที่ด้วย

บทความนี้มุ่งอธิบายในสี่หัวข้อหลัก คือ 1) การเกิดและการสะสมทุน 2) การทำงานของทุน 3) เงื่อนไขและบริบทของเศรษฐกิจในยุคต่าง ๆ 4) บริบททางสังคมของกลุ่มทุนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเสนอว่าภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ทุน กลุ่มทุน และนโยบายของรัฐ พบว่ามีวัฒนธรรมเฉพาะกำกับอยู่ภายใต้การร่วมมือและโอบอุ้มของรัฐและกลุ่มทุน เพราะกลุ่มทุนมีความสำคัญในการกำหนดทิศทางของเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงนี้จึงไม่เพียงสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างองคาพยพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังสะท้อนให้เห็นพลวัตของ “ทุน” ที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ด้วย โดยกระบวนการทั้งหมดนี้ได้เพิ่มความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาพรวมต่อไป

คำสำคัญ: การสะสมทุน, กลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจ, ทุนนิยมแอบอิง

ABSTRACT

This study aims to examine the economic transformation in Northern Thailand from a horizontal perspective. This approach could shed light on crucial factors affecting economic growth and the capital accumulation of capital groups. Furthermore, this approach allows us to see the relationships between several elements which have been changing and have consequently demonstrated “development process” in various scenes. For example, the railway expansion during BE 2440s had led to the expansion of market production; putting an end to trade and transportations by riverboats. Moreover, the development of land transport has led to the expansion of urban areas.

The paper discusses on the following four major points: 1) The emergence of capital accumulation 2) The operation of capital 3) The economic conditions and context in each period 4) The social context of capital groups. The paper has argued that under the changing context of the economy, capital, capital groups, and state policies, it is found that a particular organizational culture, or what is known as the patron-client relationship, is formed under cooperation between the government and capital groups. Due to the significant role of capital groups in determining the direction of the economy, this study does not only reflect the dynamics of the power relations between stakeholders but also reflect upon the dynamics of the “capital” from past

to present. These processes also serve to enhance our understanding of the economic transformation in Thailand.

Keywords: Capital accumulation, Capital and Business networks, Dependency capital

บทนำ

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยมีการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มักให้ความสนใจต่อการประเมินการกำเนิดของนายทุน และเครือข่ายธุรกิจของนายทุนแต่ละประเภท ขณะที่การศึกษากลุ่มทุนที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ กลับมีจำนวนน้อย ทั้งที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยอยู่ไม่น้อย (See Phongpaichit 2006; Bualek 2002; Sunthasawat 1978) โดยเฉพาะปัจจุบันภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจไร้พรมแดน และบริบทของการเปิดเสรีอาเซียน มีการไหลเวียนของทุนข้ามชาติ ข้ามท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสถานะของกลุ่มทุนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ

การก่อตัวของกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจเป็นหัวข้อหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากกลุ่มทุนมีความเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหลอยู่เสมอและนับวันยังมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพเชิงอำนาจขององค์การต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป ยังสะท้อนให้เห็นพลวัตของ “ทุน” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบท และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ โดยมีการศึกษากลุ่มทุนผ่านงานประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศึกษาการก่อตัวของนายทุนในสังคมไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตัวถึงล่มสลาย (Bualek 2002; Chaikriangkrai 2009) ศึกษาธุรกิจที่ร่วมมือกับรัฐในรูปแบบของหอการค้า ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายและทิศทางของประเทศที่เอื้อต่อกลุ่มทุน (Laothamatas 1992)

งานของผาสุก พงษ์ไพจิตร อธิบายถึงการเปลี่ยนปรักุทธศาสตร์เพื่อเอาตัวรอดภายใต้การเปลี่ยนแปลงของธุรกิจในยุคโลกาภิวัตน์ และความผันผวนของเศรษฐกิจ การร่วมมือระหว่างผู้นำในท้องถิ่น รัฐ และกลุ่มทุนเพื่อขยายฐานทางธุรกิจทั้งด้านมืดและด้านสว่าง โดยนายทุนไทยมีลักษณะเฉพาะ ที่อาศัยการสนับสนุนโอบอุ้มจากรัฐ สะสมทุนและขยายกิจการจนเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งธุรกิจแต่ละชนิดเกิด

ภายใต้เงื่อนไขและบริบทของประวัติศาสตร์ที่มีทั้งรุ่งโรจน์และล่มสลายแตกต่างกันไป งานข้างต้นชี้ให้เห็นการปรับเปลี่ยนตั้งแต่เกิดการก่อตัวของกลุ่มทุน การปรับเปลี่ยน ยุทธศาสตร์ทางธุรกิจ และการล่มสลายของธุรกิจในแต่ละแบบ ซึ่งเกิดจากบริบทของ เศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนไป (Phongpaichit & Phiriyarangsarn 1992)

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยและประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของภูมิภาค ต่าง ๆ มีการศึกษาในช่วงทศวรรษ 2520 ภายใต้การนำของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และลูกศิษย์ (Natsupa 1984, 1986, 2001, 2004, 2010) โดยใช้ความคิด วัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดในการศึกษา เป็นสกุลความคิดหนึ่งที่ทำให้ความสนใจต่อ “ชาวบ้าน” มากกว่ากลุ่มทุน ข้อค้นพบของงานส่วนใหญ่พบว่า ชาวบ้านสามารถ พึ่งตนเองได้ ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยการดำรงชีวิตจากภายนอก ชุมชนและต่อต้านรัฐ แต่รัฐและความทันสมัย (สมัยใหม่) เข้ามา ทำให้วิถีชีวิตของ ชาวบ้านเปลี่ยนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ งานกลุ่มนี้ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอย่าง กว้างขวางแต่ก็ละเลยการศึกษาการก่อตัวของกลุ่มทุนท้องถิ่น เพราะเชื่อว่าชาวบ้าน สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งแท้จริงแล้วชาวบ้านมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว (Ganjanapan 1996) แม้ว่าตอนหลังงานของอาจารย์ฉัตรทิพย์ จะขยายขอบเขตการอธิบายให้รอบ ด้านมากขึ้น รวมถึงเปรียบเทียบกับสังคมอื่น ๆ (Natsupa 2010) แต่ก็ไม่ได้ให้ความ สนใจต่อการสะสมทุนของนายทุนมากนัก

ความสนใจในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่เน้นที่กลุ่มทุน เพื่อให้เข้าใจว่าการ สะสมทุนในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีบริบทที่แตกต่างกันภายใต้เงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนใหญ่เราพบว่าในการศึกษาประวัติเศรษฐกิจให้ความสนใจนายทุนส่วนภูมิภาคไม่ มากนัก อยู่ในวงที่จำกัด แม้ว่าจะมีงานศึกษาอยู่บ้างเช่น งานของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (Choochat 1980) ที่อธิบายเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือ การก่อตัวของนายทุน ภาคเหนือผ่านการค้าขายข้ามแดนในกรณีของพ่อค้าวัวต่าง และการปรับเปลี่ยนมา เป็นการค้าทางเรือ (Choochat 1980; 1982; 2006) ส่วนงานของ ปลาย้อ

ชนะนนท์ (Chananon 1930) อธิบายการก่อตัวของกลุ่มทุนในเชียงใหม่ เช่น ตระกูล ชูติมา นิมมานเหมินทร์ ตันตรานนท์ ฯลฯ งานทั้งสองชิ้นเป็นการศึกษากลุ่มทุนใน เชียงใหม่ แต่ยังขาดพลวัตของเศรษฐกิจในพื้นที่อื่น ๆ ในภาคเหนือ ซึ่งมีบริบทของ การเติบโตของกลุ่มทุนที่แตกต่างจากเชียงใหม่ทั้งในแง่พื้นที่และขนาดของธุรกิจ แม้ ภายหลังงานของเวียงรัฐ เนติโพธิ์ (Nethipo 2009) ได้ศึกษากลุ่มทุนเพิ่มเติมและทำ ให้เห็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของเครือข่ายการเมืองและธุรกิจ ส่วนงานของ วศิน ปัญญาวุธตระกูล (Panyarvuttrakul 1999) ศึกษาการก่อตัวของกลุ่มทุนจังหวัด ลำปาง งานทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นศึกษาพื้นที่จำกัดแล้วยังมีพรมแดนความรู้อยู่ใน ทศวรรษ 2530 ยกเว้นงานของเวียงรัฐ (Nethipo 2009) ที่ขยายการอธิบายกลุ่มทุน มาถึงทศวรรษ 2550 อาจกล่าวได้ว่าความเข้าใจบทบาทของกลุ่มทุนในภาคเหนือยังมี ไม่มากนัก และไม่อาจเข้าใจความแตกต่างของกลุ่มทุนในพื้นที่อื่น ๆ และการปรับตัว ของกลุ่มทุนในปัจจุบันได้

รวมทั้งมีความเชื่อว่าการสะสมทุนหรือการก่อตัวของทุน เกิดภายใต้ความ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือความเป็นสมัยใหม่อย่างเดียว (See Sethakul 2006; Sattayanurak 1991) โดยละเลยลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจของสังคมไทย ที่มี วัฒนธรรมเฉพาะกำกับการดำเนินการทางธุรกิจ (See Barth 1968; Suehiro 1989) ที่อยู่ภายใต้การร่วมมือ โอบอุ้มของรัฐและกลุ่มอิทธิพล ทำให้เราไม่เข้าใจความ เปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจอย่างรอบด้านเท่าที่ควร

แม้เศรษฐกิจสังคมของภาคเหนือมีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ ด้าน และนับวันยังมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงสะท้อนให้ เห็นถึงสัมพันธภาพเชิงอำนาจขององคาพยพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป แต่ยังสะท้อนให้เห็น “การพัฒนา” หลากหลายรูปแบบ เช่น การขยายเส้นทางรถไฟในทศวรรษที่ 2450 ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตเพื่อขาย นำมาสู่การสิ้นสุดลงของการค้าและการ ขนส่งทางเรือ รวมถึงการขยายโครงข่ายการคมนาคมทางบกได้ก่อให้เกิดการขยายตัว

ของเมือง ซึ่ง “การพัฒนา” (Development) ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำที่ภาครัฐให้ความสำคัญในแต่ละเมืองแตกต่างกัน (See Chiangthong 2006; Charoensin-o-larn 2011)

การพัฒนาของรัฐยังก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร และสร้างผลกระทบให้คนเล็กคนน้อยในหลากหลายมิติ ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรในลักษณะต่าง ๆ เกิดความไม่เท่าเทียม โดยรัฐเอื้อต่อกลุ่มทุนและผู้มีอำนาจในการช่วงชิง อนุญาตทรัพยากรที่ชาวบ้านมีมาแต่เดิม ทำให้เกิดการเรียกร้อง “สิทธิ” ในการเข้าถึงทรัพยากร และนำมาสู่การเมืองเรื่องทรัพยากรที่ชาวบ้านเคลื่อนไหวและสร้าง “พื้นที่ในการต่อรอง” ในลักษณะต่าง ๆ (Ganjanapan 2000)

บทความนี้เลือกการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2446 เนื่องด้วยก่อนหน้านั้นดินแดนในภาคเหนือหรือล้านนา ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามผ่านการ “ปฏิรูปการปกครอง” แบบมณฑลเทศาภิบาล แต่ในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจยังมีความสัมพันธ์กับรัฐทางตอนเหนือภาคพื้นทวีป ผ่านพ่อค้าวัวต่าง ซึ่งเป็นการค้าทางไกลที่มีแต่เดิมหรือแม้แต่การค้าทางน้ำก็อาศัยการส่งสินค้าผ่านมะละแหม่งทางทิศตะวันตกในเขตพม่าในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเมืองทางภาคเหนือหรือล้านนามีความสัมพันธ์กับรัฐภาคพื้นทวีปทางตอนเหนือและทางตะวันตกมากกว่าสยามทางตอนใต้ แต่ภายหลังกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ระหว่างหัวเมืองล้านนากับสยามได้เพิ่มพูนขึ้น ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคง รวมถึงความคิดเรื่องสร้างทางรถไฟก็เกิดขึ้นด้วยปัจจัยความมั่นคง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้า ผู้เขียนจึงเลือก พ.ศ. หลังเหตุการณ์ คือ พ.ศ. 2446 มาเป็นจุดเปลี่ยนของการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจของภาคเหนือ เพราะเป็นจุดหักเหเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการทำความเข้าใจเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ เพื่อที่จะทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงในภาพกว้างและสะท้อนให้เห็น 1) การพัฒนาที่ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ 2) นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในมิติต่าง ๆ 3) การสะสมทุนของกลุ่มทุนต่าง ๆ โดยสังเขป

เพื่อให้เข้าใจประวัติศาสตร์ภาคเหนือในห้วงเวลาต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจก่อนทศวรรษที่ 2450

เศรษฐกิจภาคเหนือก่อนหน้าการสร้างสถานีรถไฟเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ¹ แม้จะมีการค้าขายทางเรือกับกรุงเทพฯ และมะละแหม่ง การค้าทางไกลกับภาคพื้นทวีปผ่านวัวต่างอยู่บ้างก็ตาม (Choochat 1982) แต่ปริมาณสินค้าและการกระจายตัวของเงินตรายังมีค่อนข้างจำกัด และจากการศึกษาของพูนพร พุนทาจักร (Poonthachak 1987), วศิน ปัญญาวุธตระกูล (Panyarvuttrakul 1999), รัตนาพร เศรษฐกุล (Sethakul 2003) และชูสิทธิ์ ชูชาติ (Choochat 1980) พบว่าการขยายเส้นทางรถไฟขึ้นสู่ภาคเหนือทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจเกิดการผลิตรายมากขึ้น เศรษฐกิจภาคเหนือขยายตัวอย่างกว้างขวาง แม้ว่าการขยายเส้นทางรถไฟจะมีเหตุผลด้านความมั่นคงเป็นสำคัญก็ตาม² กลับส่งผลต่อการขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ และหัวเมืองเหนือให้สะดวกและเติบโตมากขึ้น การขยายเส้นทางรถไฟทำให้ปริมาณสินค้าส่งออกจากหัวเมืองเหนือ เช่น ไม้สัก ข้าว ยาสูบ สุกร์ ถั่ว อ้อย ฯลฯ มีจำนวนเพิ่มขึ้น ส่วนสินค้านำเข้าจำพวกสินค้าที่มีความจำเป็นใน

¹ หมายถึงระบบเศรษฐกิจที่มีการกระจายตัวของตลาดในแวดวงที่จำกัด ทั้งปริมาณสินค้า และการแลกเปลี่ยนแบบเงินตราเป็นสื่อกลาง (Natsupa 1984; 2001; 2010).

² การขยายเส้นทางรถไฟขึ้นมาในภาคเหนือเป็นผลมาจากเหตุการณ์กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ ใน พ.ศ. 2445 ที่เกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านอำนาจของรัฐสยาม อย่างกว้างขวาง นำมาสู่การตั้งกองทหารหัวเมือง หรือกองทัพนครขึ้นในภาคเหนือ และมีความพยายามสร้างเส้นทางคมนาคมเพื่อเชื่อมต่อหัวเมืองเหนือ และหัวเมืองอื่น ๆ เพื่อง่ายต่อการดูแล (See Samnieng 2008) รวมถึงหวังเกรงต่ออิทธิพลของอังกฤษ และฝรั่งเศส ที่มีอาณานิคมรอบสยาม นอกจากนี้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่มีการขยายตัวของการค้า และการผลิตเพื่อขายก็เป็นแรงจูงใจหนึ่งในการขยายเส้นทางรถไฟสายเหนือ.

ชีวิตประจำวัน เช่น เทียนไข น้ำมันก๊าด ปูนซีเมนต์ กระเบื้องมุงหลังคา สังกะสี ปลาเกลือ น้ำตาล น้ำอ้อย ฯลฯ มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน (See Poonthachak 1987)

ทางรถไฟส่งผลให้เกิดชุมชนและย่านการค้าที่รถไฟผ่าน เส้นทางรถไฟยังดึงดูดให้พ่อค้านำสินค้ามาขายและส่งไปกรุงเทพฯ ที่สถานีรถไฟแทนที่จะส่งขนส่งทางเรือเช่นเดิม (See Ohngsakun 2008) ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. 2454³ มีการสร้างทางรถไฟมาถึงตำบลเด่นชัย เมืองแพร่ ทำให้บริเวณสถานีรถไฟเป็นแหล่งชุมชนทางการค้า มีโรงเลื่อย โรงสี เกิดขึ้น และมีความเป็นไปได้ที่จะขยายเป็นเมืองต่อไปในอนาคต แทนตัวเมืองเดิมที่เริ่มมีความชบเซา เพราะศูนย์กลางทางการค้าได้เปลี่ยนไป ในเวลาต่อมาได้มีการตัดถนนจากตัวเมืองมาเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟเป็นระยะทาง 26 กิโลเมตร (National archives of Thailand 6 M. 27 / 10 1920) เพื่อให้สะดวกในการขนส่งสินค้า ทำให้เมืองขยายตัว รวมถึงเกิดชุมชนและร้านค้าตามเส้นทางที่สร้างเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟ (Amputnan 1984: 32 - 33)

การขยายเส้นทางรถไฟทำให้มีการผลิตเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น ใน พ.ศ. 2454 เส้นทางรถไฟขยายมาถึงเมืองแพร่ ส่งผลให้มีการเลี้ยงสุกรเพิ่มขึ้นและสามารถขนส่งสุกรไปขายที่มณฑลพิษณุโลก จำนวน 655 ตัว ส่งไปขายที่เมืองอุตรดิตถ์ จำนวน 66 ตัว เทียบกับเมืองลำปางที่มีขนาดใหญ่กว่าแต่การขยายเส้นทางรถไฟยังสร้างไม่ถึง มีการขนส่งสุกรไปขายเมืองนครสวรรค์เพียง 278 ตัว⁴ (National archives of Thailand 13 / 837 1902) ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยกว่ามากเมื่อเทียบกับขนาดของเมือง

³ ใน พ.ศ. 2464 มีการสร้างทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ ทำให้เกิดย่านการค้าในบริเวณชุมทางรถไฟแถบชุมชนสันป่าข่อย มีตลาดและร้านค้าเพิ่มขึ้นจำนวนมาก (See Ohngsakun 2008).

⁴ การขนส่งสุกรต้องอาศัยการคมนาคมที่คล่องตัว เพราะถ้ามีการขนส่งล่าช้า หรือล่าช้ามากจะทำให้สุกรตาย หรือสูญหายไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ซึ่งรถไฟได้ช่วยย่นเวลาของการเดินทาง ทำให้การค้าขายสุกรดำเนินไปได้.

แสดงให้เห็นว่าการที่เส้นทางรถไฟขยายถึงเมืองแพร่ทำให้การขนส่งสินค้ามีความสะดวกมากขึ้น ส่งผลต่อการผลิตสินค้าเพื่อขายของราษฎรเมืองแพร่

นอกจากนี้ทางราชการยังได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชอื่น ๆ เช่น ข้าวเจ้า ซึ่งแต่เดิมราษฎรในภาคเหนือนิยมปลูกแต่ข้าวพันธุ์พื้นเมือง (National archives of Thailand 6 M. 27 / 10 1920) ในส่วนพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำ ทางราชการได้ส่งเสริมให้ราษฎรในพื้นที่ลำปาง แพร่ ปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำตาล (National archives of Thailand 1.2 / 13 1921) ยาสูบ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของราษฎรมณฑลมหาสารคาม (National archives of Thailand 1.2 / 229 1921) ในช่วงเวลานี้การผลิตของภาคเหนือได้เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น มิใช่การผลิตเพื่อการยังชีพเหมือนเช่นในอดีต (Choochat 2006; Sethakul 2003)

คนกลุ่มใหม่ที่สร้างฐานะจากการค้าขายผ่านทางรถไฟ เช่นกรณี นายแสน วงศ์วรรณ ที่รับซื้อข้าวจากชาวนาไปขายที่สถานีรถไฟในปลายทศวรรษที่ 2460 จนสร้างฐานะเป็นพ่อค้าคนกลางและกลายเป็นนายทุนใหญ่ในเมืองแพร่ในเวลาต่อมา โดยเขา

“...ได้ซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาไปขายให้พ่อค้าคนจีน
ที่สถานีรถไฟเด่นชัย...ได้ทำการค้าข้าวเปลือกกับ
พระยาภิรมย์มิตรและพระยาอินทร์ ชุพชุม...ซื้อ
ข้าวเปลือกจากสุโขทัยมาขึ้นรถตู้รถไฟที่สถานีพรหม
พิราม ส่งไปขายกรุงเทพฯ...”

(Wongwan 1983)

ส่งผลให้ประชาชนทั่วไปปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้นเพื่อส่งขาย รวมถึงการเกิดอาชีพใหม่ ๆ เช่น การเลี้ยงสุกร รวมถึงกิจการที่สำคัญอย่างหนึ่งในช่วงนี้ คือ โรงเลื่อยไม้แปรรูป ซึ่งทำให้บริเวณใกล้ทางรถไฟเกิดการสร้างโรงงานแปรรูปไม้ เช่น

เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ “...ได้ขออนุญาตตั้งโรงเลื่อยจักรขึ้นที่เด่นชัย ที่บ้านม่อนป่า
กอย...และได้ให้ชื่อว่า โรงเลื่อยเทพวงศ์...” (Wongwan 1983) เห็นได้ว่าการที่ทาง
รถไฟผ่านสถานีเด่นชัยได้ก่อให้เกิดการค้าที่กระจายตัวและเกิดอาชีพใหม่ ๆ ของ
ชาวบ้านพอสมควร แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้ประโยชน์มากที่สุด คือ กลุ่มพ่อค้าคนกลาง
อย่างนายแสน วงศ์วรรณ หรือเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ ที่มีการขยายธุรกิจอย่าง
กว้างขวาง เช่น ห้างป่าไม้ โรงบ่มใบยาสูบ ฯลฯ กลายมาเป็นตระกูล “พ่อเลี้ยง” เป็น
ชนชั้นนำ และนักการเมืองในเวลาต่อมา

ในปีแรก (พ.ศ. 2459) ที่รถไฟมาถึงเมืองลำปาง พบว่ามีการเลี้ยงสุกรเพิ่มมาก
ขึ้น จากสถิติการส่งออกสุกรใน พ.ศ. 2460 มีการส่งสุกรไปขายในภาคกลาง 4,203
ตัว ใน พ.ศ. 2461 เพิ่มขึ้นเป็น 10,178 ตัว ซึ่งเพิ่มขึ้นกว่า 2 เท่า และมีอัตราเพิ่มขึ้น
อย่างต่อเนื่อง ใน พ.ศ. 2473 มีจำนวนถึง 34,342 ตัว ในขณะที่ พ.ศ. 2454 เมือง
ลำปางส่งสุกรไปขายที่นครสวรรค์เพียง 278 ตัวเท่านั้น⁵ ซึ่งการขนส่งสุกรออกนอก
พื้นที่ ถ้าไม่มีระบบขนส่งที่สะดวกไม่สามารถที่จะทำได้ เพราะต้องใช้เวลาเดินทางเป็น
เวลานานและเกิดความเสียหายมาก เส้นทางรถไฟได้อำนวยความสะดวกในการขนส่ง
ไม่เพียงแต่การเลี้ยงสุกรที่เพิ่มขึ้นยังพบว่าในพื้นที่ลำปาง และมณฑลมหาสารบุรี
(ลำปาง แพร่ น่าน) จำนวนเกวียนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน จำนวนเกวียนที่เพิ่มเป็นผลมาจาก
การที่ต้องขนส่งสินค้าในท้องถิ่นมายังสถานีรถไฟ (Chongcharoenyingyong 2008:
105 - 121) และยังส่งผลให้มีการนำข้าวจากพะเยา และเชียงรายแหล่งปลูกข้าว
ขนาดใหญ่ส่งมาขายต่อที่ลำปาง เพราะมีสถานีรถไฟและส่งต่อไปยังที่ราบภาคกลาง

⁵ นอกจากนี้ยังทำให้กลุ่มพ่อค้าเปลี่ยนไปจากพ่อค้าไทใหญ่ จีนฮ่อที่เป็นพ่อค้าทางไกลในอนุภูมิภาค
ลุ่มน้ำโขง เปลี่ยนเป็นพ่อค้าชาวจีน ในที่นี้คือ จีนไหหลำ ที่เข้ามามีบทบาทในการค้าสุกร และจีน
กลุ่มอื่น ๆ ก็เข้ามามีบทบาทอย่างต่อเนื่อง (See Chongcharoenyingyong 2008; Chananon
1930).

เศรษฐกิจขยายตัวทำให้เกิดพ่อค้าคนกลางและเกิดส่วนเกิน มีการนำสินค้าในท้องถิ่นส่งขายนอกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดทุนน้อยในท้องถิ่น เช่น ตระกูลจิระสันติการ เจริญปัญญา จิตรাত্র เหล่าธรรมทัศน์ แห่งเมืองลำปางที่ได้ขยายฐานการผลิตเข้าสู่จังหวัดเชียงราย และพะเยาในเวลาต่อมา (See Panyarvuttrakul 1999)

พอทางรถไฟถึงสถานีลำปาง (2459) ทำให้สถานีรถไฟเด่นชัย (2454) เจียบเหงา และไม่สามารถขยายตัวเป็นเมืองใหญ่ได้ เนื่องจากการขนส่งทางรถไฟเริ่มลดความสำคัญลง การขนส่งทางบกโดยรถยนต์เข้ามาแทนที่ (See Kakizaki 2006) ทำให้ไม่มีการขยายเส้นทางรถไฟสายตะวันตกผ่านตัวเมืองแพร่ พะเยา น่าน และเชียงราย เพราะเมืองมีขนาดเล็ก ประชากรเบาบางไม่คุ้มสำหรับการลงทุน และคาดการณ์ว่าจะไม่พัฒนาไปมากกว่านี้ ส่วนการสร้างเส้นทางรถไฟผ่านตัวเมืองลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่มีประชากรหนาแน่นย่อมสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มากกว่า (National archives of Thailand 5.9 / 13 n.d.)

ภาพที่ 1 ขบวนเกวียนขบวนสุดท้ายบนถนนช้างม้อยในตัวเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2510
(ถ่ายโดย บุญเสริม สาทรรักษ์) Source: Satrabhaya 2016

รถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีในภาคเหนือ เริ่มตั้งแต่เด่นชัย (2454) ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ (2464) ทำให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนในปริมาณที่มากขึ้น และได้เปลี่ยนระบบการขนส่งที่แต่เดิมอาศัยการขนส่งทางน้ำ ซึ่งก่อนมีสถานีรถไฟต้องมีการขนส่งสินค้าทางบกจากเมืองแพร่มาท่าอิฐ แล้วล่องแม่น้ำน่านลงไปขายในภาคกลาง ส่วนเชียงใหม่ ลำพูนขนส่งสินค้าผ่านแม่น้ำปิง ลำปางผ่านแม่น้ำวัง การขนส่งทางน้ำต้องใช้เวลาาน และขนส่งได้ครั้งละไม่มากนัก ส่วนการขนส่งทางรถไฟสามารถขนส่งสินค้าได้จำนวนมาก และใช้เวลาน้อยกว่า ทำให้การขนส่งโดยรถไฟได้รับความนิยมอย่างมาก และทำให้การเดินทางและขนส่งสินค้าทางเรือหมดบทบาทไป ซึ่งการขนส่งทางบกและทางรถไฟได้เข้ามาทดแทน (See Ohngsakun 2008; Choochat 2006; Sethakul 2003; 2552; Kakizaki 2006)

ในที่นี้เห็นความเปลี่ยนแปลงของระบบการคมนาคมขนส่งด้วยรถไฟ ส่งผลต่อ 1) การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ เช่น ข้าวเจ้า ยาสูบ สุกร 2) ทำให้เศรษฐกิจในภาคเหนือขยายตัวอย่างกว้างขวาง และเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น 3) ทำให้เกิดนายทุนน้อยในท้องถิ่น ที่เป็นผู้รับซื้อผลผลิตในท้องถิ่นส่งขายไปยังกรุงเทพฯ หรือหัวเมืองภาคกลาง (See Chananon 1930; Samnieng 2008; Panyavuttraku 1999) หรืออาจสรุปได้ว่าภาคการผลิตของภาคเหนือมีความสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น⁶

⁶ การเกิดขึ้นของกลุ่มทุนในเวลานี้จึงเป็นทุนที่เกิดจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ และนำเสนอใจว่า ภายหลังกลุ่มทุนเหล่านี้หายไปไหน หรือปรับตัวไปสู่กิจการอย่างอื่น หรือไม่ถึงเป็นเช่นนั้น.

ช่วง พ.ศ. 2475 - 2500 เป็นยุคทุนสัมปทานค่าเช่า

และทุนรัฐวิสาหกิจ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศไทยในหลายมิติ การศึกษาของ คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (Baker & Phongpaichit 2015) ชี้ให้เห็นว่าในกรุงเทพฯ เกิดทุนรัฐวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ตามนโยบายคณะราษฎรที่ต้องการขยายโครงสร้างพื้นฐาน และต่อมาก็เกิดนโยบายชาตินิยมที่ก่อให้เกิดการสร้างรัฐวิสาหกิจจำนวนมาก ในช่วงเวลานี้ทุนรัฐวิสาหกิจเป็นทุนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

ส่วนในภาคเหนือเกิดการขยายตัวของทุนพืชพาณิชย์ จากการศึกษาของ รัตนาพร เศรษฐกุล (Sethakul 2003) พบว่าเกิดการขยายตัวของ การปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์ เช่น ยาสูบ ถั่วลิสง ข้าวโพด ฯลฯ ทำให้เกิด “ระบบพ่อเลี้ยง” ที่มีการจัดการอย่างครบวงจรตั้งแต่ให้เมล็ดพันธุ์ จนถึง การรับซื้อผลผลิต ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะของยุคนี้ (Ganjanapan 2017) จากการศึกษา ระบบสวนเมี่ยงของ Van Roy (1965) พบว่าการจัดการเป็นการจัดพื้นที่และผู้คนแบบครบวงจร เป็นการผลิตขนาดใหญ่ ตั้งแต่การปลูกถึงการขาย ต้องอาศัยทุนทรัพย์และความต่อเนื่องของระบบเป็นการจัดการเกษตรแบบฟาร์มขนาดใหญ่ ซึ่งการจัดการเกษตรขนาดเล็กไม่สามารถทำได้ ทุนเกษตรกรรมในระบบพ่อเลี้ยงทำให้ชนชั้นนำในภาคเหนือสั่งสมทุน ต่อมาบางส่วนพัฒนาเป็นพ่อค้าคนกลาง (ทศวรรษที่ 2460) แล้วปรับตัวมาทำกิจการสัมปทานป่าไม้ (ทศวรรษ 2480) และโรงบ่มใบยาสูบในเวลาต่อมา คนที่สามารถสะสมทุนได้ส่วนใหญ่มักจะเป็นชนชั้นนำในหมู่บ้าน (Wijeyewardene 1967; 1977) ตัวอย่างเช่น กรณี นายแสน วงศ์วรรณ ที่เป็นลูกชวานามีฐานะในหมู่บ้าน⁷ หรือไม่กี่เป็นผู้ที่มีเชื้อสาย

⁷ ส่วนคนกลุ่มใหม่ที่สร้างฐานะจากการค้าขาย เช่นกรณีของ นายแสน วงศ์วรรณ ที่รับซื้อข้าวจากชาวบ้านในราวปลายทศวรรษที่ 2460 ไปขายที่สถานีรถไฟ จนสร้างฐานะเป็นพ่อค้าคนกลางและ

เจ้านาย เช่น เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์ ที่เป็นเชื้อสายเจ้านายเมืองแพร่ไม่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์กบฏเงี้ยวเมืองแพร่เพราะมิใช่เจ้านายสายตรง ส่วนเจ้านายสายตรงเจ้าเมืองแพร่ ต่างถูกลิดรอนอำนาจทำให้ไม่มีบทบาทในช่วงเวลานี้ (See Samnieng 2008) ส่วนเจ้านายเมืองอื่น ๆ แม้จะพยายามทำธุรกิจ เช่น สร้างตลาด กรณีของเจ้าเชียงใหม่ ทำโรงงานทอผ้า กรณีของเจ้าลำปาง ทำป่าไม้ กรณีเจ้านายเมืองน่าน แต่ก็พบว่าไม่ประสบความสำเร็จเนื่องด้วยความไม่คุ้นเคยในการทำธุรกิจ และความเสื่อมทรุดของอำนาจ (See Samnieng 2017)

สินค้าอีกประเภทหนึ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดนายทุน คือ การสัมปทานป่าไม้ จะเห็นได้ว่าพวกลูกจ้างของบริษัททำไม้ของฝรั่ง เช่น อีสต์เอเชียติก บอร์เนียวเบอร์มา ล้วนกลายเป็นนายทุนใหญ่ของภาคเหนือในเวลาต่อมา รวมถึงการเป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติในเวลาต่อมาด้วย เช่น คนในตระกูลแสนศิริพันธุ์ โดยเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์ ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมืองแพร่คนแรก หรือคนในตระกูลวงศ์วรรณ คือ นายณรงค์และนายอนุสรณ์ วงศ์วรรณ ในช่วงต่อมา หรือแม้แต่คนในตระกูลศุภศิริ เช่น นางศิริวรรณ ปราศจากศัตรู หรือนายศานิตย์ ศุภศิริ หรือคนในตระกูลชมภูมิ่ง ล้วนกลายมาเป็นกลุ่มทุนสำคัญ และนักการเมืองของเมืองแพร่ในตอนหลังทั้งสิ้น การทำป่าไม้ของชนชั้นนำในภาคเหนือในระยะเริ่มแรกทศวรรษที่ 2450 - 2470 จะเป็นลูกช่วงของบริษัทตะวันตก (ฝรั่ง) พอหลังทศวรรษที่ 2480 เริ่มมีการตั้งโรงเลื่อยขนาดเล็กเป็นของตนเอง และสามารถมีกิจการเป็นของตนเองในที่สุด เช่น บริษัทเทพวงศ์ บริษัทผาทองคำไม้ (See Samnieng 2008) หรือในกรณีของตระกูลจันทรวโรจน์ ตระกูลตรีทอง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็ล้วนสะสมทุนจากการทำสัมปทานป่าไม้แล้วขยายสู่การทำธุรกิจอื่น ๆ (Chananon 1930)

อย่างไรก็ตามกิจการไม้สักนี้มิได้สร้างผลประโยชน์ต่อชาวบ้านแต่ประการใด เพราะคนงานก็มีใช้ชาวบ้าน แต่เป็นพวกขมที่มาจากลาว ชาวบ้านจึงไม่ได้

ผลประโยชน์จากการทำไม้เลย เป็นแต่กลุ่มนายทุนเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม การที่เมืองแพร์ได้ชื่อว่าเป็น “เมืองไม้สัก” ก็มีผลต่อการที่รัฐบาลเลือกเมืองแพร์เป็นที่ตั้งของโรงเรียนป่าไม้ ซึ่งทำให้ลูกหลานของชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าเรียนอยู่บ้าง และเปลี่ยนสถานภาพเป็นข้าราชการกรมป่าไม้ในเวลาต่อมา

ส่วนตระกูลที่ทำไม้ในฐานะลูกช่วงจนมาทำธุรกิจสัมปทานป่าไม้ของตนเอง เช่น ตระกูล “อุปโยคิน” เริ่มต้นจากหลวงโยนการพิจิตร ชื่อเดิมคือ ปันโหย อุปโยคิน ซึ่งมีเชื้อสายเดิมจากพม่า เข้ามาประกอบอาชีพหมอนวดและรับนวดในคุ้มหลวงของเจ้าอินทวิชยานนท์ใน พ.ศ. 2415 ต่อมาได้รับมอบหมายให้ทำป่าไม้ โดยรับช่วงสัมปทานต่อจากบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา การที่เป็นลูกช่วงและเรียนรู้การทำป่าไม้ รวมถึงมีเส้นสายกับเจ้านายในภาคเหนือและข้าราชการสยามที่เข้ามาปกครอง ทำให้เขาสามารถขอสัมปทานป่าได้และยกระดับฐานะเป็นเศรษฐี มีช้างทำกิจการป่าไม้ถึง 300 เชือก เป็นที่นับถือและเป็นผู้นำชุมชนพม่าในจังหวัดเชียงใหม่ (See Samnieng 2017)

ในช่วงเวลานี้ยังพบว่าเกิดการสะสมทุนโดยการเป็นนายหน้า หรือตัวแทนของนายทุนส่วนกลาง เช่น ตระกูลนิมมานเหมินทร์ ชูติมา เป็นตัวแทนธนาคารกสิกรไทย ในการรับฝากและออกเงินกู้ให้คนในเชียงใหม่ (Chananon 1930) ตระกูลวงศ์บุรี / พงศ์สุนันท์ เป็นตัวแทนธนาคารกสิกรไทย ในการรับฝากและออกเงินกู้ให้คนในเมืองแพร์ ทำให้นายทุนเหล่านี้สามารถสะสมทุนและกลายเป็นคนชั้นนำในท้องถิ่น (Samnieng 2017)

คนกลุ่มนี้ต้องพึ่งพาทุนส่วนกลาง และนโยบายของรัฐในการขยายธุรกิจ ทำให้มีความอ่อนไหวเปราะบาง เช่น กรณีอย่างเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ ที่เป็นเจ้าของโรงเลื่อยที่มีความสัมพันธ์กับนายปรีดี พนมยงค์ หลังจากนายปรีดีหมดอำนาจก็ส่งผลให้การทำธุรกิจโรงเลื่อยของเจ้าวงศ์ มีปัญหาและต้องหยุดกิจการไป เพราะไม่สามารถใช้เส้นสายในการขอสัมปทานได้อีกต่อไป เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ขึ้นมามีอำนาจ

แทนเป็นปฏิปักษ์กับปรีดีจึงไม่ให้ความช่วยเหลือกิจการของเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์

อาจกล่าวได้ว่าการสะสมทุนของนายทุนภาคเหนือในยุคนี้อาศัยทรัพยากรจากรัฐ เป็นจุดเริ่มต้นของทุนนิยมชายขอบที่ต้องแปรทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นทุนทรัพยากรที่สำคัญคือป่าไม้ ผ่านการจัดการพื้นที่ขนาดใหญ่ มีการจัดการแบบเบ็ดเสร็จภายใต้ระบบที่เรียกว่า “พ่อเลี้ยง” เพราะต้องใช้พื้นที่และกำลังแรงงานจำนวนมากในการจัดการ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมการจัดการทุนเฉพาะของภาคเหนือที่มีส่วนคล้ายกับระบบนายหัวของภาคใต้ ระบบนายฮ้อยของภาคอีสาน การสะสมทุนในรูปแบบนี้อาศัยการอุปถัมภ์โดยรัฐ หรือเราอาจเรียกว่าทุนขุนนาง แล้วค่อยขยายไปสู่กิจการอื่น ๆ เช่น โรงบ่มใบยาสูบ การขายปุย เมล็ดพันธุ์ รวมถึงเข้าสู่เส้นทางการเมืองผ่านการเลือกตั้ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแปรทุนทางธุรกิจสู่ทุนทางการเมือง

กระนั้นเป็นที่น่าแปลกใจว่าวัฒนธรรมพ่อเลี้ยง และเศรษฐกิจแบบผูกขาดทำนองนี้ปรับตัว หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทำไมในสมัยหลังคนกลุ่มนี้หายไปไหน หรือคนกลุ่มนี้ขยายฐานการผลิตไปสู่ธุรกิจอื่นหรือไม่ ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจช่วงเวลานี้ถือว่ามีความน้อยมากเมื่อเทียบกับยุคอื่น ๆ

แผนพัฒนาฯ กับการสร้างยุคสัมปทานและการค้าช่วง พ.ศ. 2500 - 2544

ภายหลังทศวรรษ 2500 ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “การพัฒนาสมัยใหม่” ให้ประเทศไทยเป็นประเทศ “ทันสมัย” โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีการนำแนวคิดจากต่างประเทศเข้ามาปฏิบัติใช้ภายใต้มายาภาพว่า “ประเทศไทยเป็นประเทศด้อยพัฒนา” มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 3 (พ.ศ. 2504 - 2519) จึงเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า เพื่อรองรับการผลิตในภาคอุตสาหกรรม เพื่อให้การขนถ่ายสินค้า และบริการรวดเร็วขึ้น มีความต้องการให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวเพิ่มขึ้น รวมถึงการดึงดูดทรัพยากรในชนบทเข้าสู่ส่วนกลาง เช่น เมืองหลักในภูมิภาคและกรุงเทพฯ

การสร้างระบบคมนาคมขนส่ง และการพัฒนาสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนการผลิตจากการปลูกข้าวเพื่อกินที่เหลือจึงขาย ขยายสู่การปลูกพืชชนิดใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด รวมถึงมีการใช้สิ่งของที่ผลิตมาจากเมือง ทำให้ชาวบ้านอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพามากขึ้น (See Sattayanurak 1991; Ganjanapan 2017; Chiangthong 2011, 2014)

หลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมืองใหญ่ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางตอนเหนือ ดูดทรัพยากรส่วนเกินจากลำพูน เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ส่วนลำปางเป็นศูนย์กลางที่รองรับการถ่ายเทสินค้าจากแพร่ น่าน (Sattayanurak 1991: 14) ส่วนแม่ฮ่องสอนที่ได้รับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวที่ขยายตัวในปลายช่วงทศวรรษ 2520 การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เมืองต่าง ๆ ขยายตัวและเติบโตในอัตราที่แตกต่างกัน อยู่ที่ความสำคัญและฐานทรัพยากรที่เอื้อต่อทิศทางที่ราชการส่วนกลางกำหนด

การกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคตามนโยบายของรัฐบาล ทำให้มีการสร้างเมืองหลักตามภูมิภาคเพื่อเป็นศูนย์กลาง ในภาคเหนือมีเมืองหลัก 2 เมือง คือ เชียงใหม่ และลำปาง โดยเชียงใหม่ถือว่าเป็นศูนย์กลางทางตอนเหนือ ส่วนลำปางอยู่ในฐานะเมืองหลักในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 2 (พ.ศ. 2504 - 2514) เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าเชียงใหม่ แต่ภายหลังการสร้างทางหลวงหมายเลข 11 หรือถนนซูเปอร์ไฮเวย์ สายเชียงใหม่ - ลำปาง แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2511 ทำให้ความสำคัญของเมืองลำปางลดลง และเชียงใหม่ได้เข้ามาเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคแทน (Ohngsakun 2008: 430; Sattayanurak 1991: 14)

ในช่วงหลัง พ.ศ. 2511 ได้มีการย้ายสถานที่ราชการ สถานีโทรทัศน์กรมประชาสัมพันธ์ช่อง 11 มาไว้ที่เชียงใหม่แทนที่ลำปาง ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางและเมืองหลักของภูมิภาคเพียงเมืองเดียว (Metropolis) นโยบายการสร้างเมืองหลักและเมืองรองในภูมิภาค เป็นนโยบายตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 - 5 (พ.ศ. 2520 - 2529) มีหลักคิดในการกระจายความเจริญออกนอกพื้นที่กรุงเทพฯ ที่มีสภาพเป็นเมืองโตเดี่ยว เป็นศูนย์รวมด้านการศึกษา การอุตสาหกรรม การค้า และระบบราชการ ซึ่งเป็นผลมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 2 กรุงเทพฯ กลายเป็นศูนย์กลาง “ความเจริญ” ด้านต่าง ๆ แล้วยังเป็น “ศูนย์กลาง” (Central) ของปัญหามานาประการ อาทิ ปัญหาประชากรหนาแน่นที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาน้ำเน่าเสีย อากาศเป็นพิษ รถติด โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอต่อประชากร (ทั้งจริงและแฝง) ฯลฯ รัฐบาลจึงมีนโยบายกระจายความเจริญสู่หัวเมืองในภูมิภาค ทำให้เกิดการสร้างเมืองหลักเมืองรองในภูมิภาคขึ้น

นโยบายการสร้างเมืองหลักตามภูมิภาค หรือการบูรณาการทรัพยากรเข้าสู่ศูนย์กลาง เป็นกระบวนการพัฒนาภายใต้วาทกรรม “การพัฒนาสมัยใหม่” ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การ “พัฒนาสมัยใหม่” ยังได้สร้างความ

เหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ให้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงสร้างความไม่เท่าเทียมในด้านการพัฒนาเมืองตามภูมิภาค เมืองหลักจะได้รับการส่งเสริมด้านงบประมาณมากกว่าเมืองอื่น ๆ ในภูมิภาค และกลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น เมืองเชียงใหม่ กลายเป็นศูนย์กลางการจ้างงาน ศูนย์กลางส่วนราชการ ศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการ และศูนย์กลางการศึกษา ฯลฯ (Charoenmuang 1994)

ตลาดการจ้างงานด้านอุตสาหกรรมในจังหวัดอื่นนอกเชียงใหม่ เช่น จังหวัดแพร่และน่านเป็นตลาดที่มีขนาดเล็ก⁸ ประชากรส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคเกษตรกรรมทำให้เกิดการว่างงานในช่วงที่ไม่มีการทำการเกษตรกรรม ประชาชนในพื้นที่ทั้งสองจังหวัดได้อพยพไปทำงานในเมืองใหญ่ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในจังหวัดแพร่และน่านน้อย และเป็นจังหวัดที่ยากจนแห่งหนึ่งในประเทศไทย จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นความสนใจของผู้ประกอบการ และภาคราชการในการกระจายของทรัพยากรที่เมืองหลักมักได้รับความใส่ใจมากกว่าเมืองชายขอบ รวมถึงเมืองหลักมีแรงดึงดูดด้านแรงงานทำให้มีการอพยพผู้คนจากเมืองบริวารเข้าสู่เชียงใหม่เป็นจำนวนมาก

⁸ จากสถิติลูกจ้างที่เข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2532 พบว่ามีจำนวน 39,250 คน แต่ใน พ.ศ. 2550 เมืองเชียงใหม่มีคนงานทั้งสิ้น 122,326 คน (Chiang Mai Office Chiangmai Province Chiang Mai Government Center 2012) และมีโรงงานอุตสาหกรรมจากการสำรวจ พ.ศ. 2519 มีจำนวน 2,389 โรงงาน (See Samnieng 2017) ใน พ.ศ. 2540 จังหวัดเชียงใหม่มีโรงงาน 1,395 โรงงาน เงินลงทุน 32,180 ล้านบาท แรงงาน 43,306 คน ใน พ.ศ. 2550 เชียงใหม่มีโรงงานนอกเขตเทศบาล 39,496 โรงงาน เป็นสถานประกอบการขนาดกลางที่มีคนงานตั้งแต่ 1 - 50 คนถึงร้อยละ 99.5 ของสถานประกอบการ (Chiang Mai Provincial Statistical Office National Statistical Office Ministry of Information and Communication Technology 2007) อุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร เกษตร ขนส่ง โลหะ และเครื่องดื่ม ซึ่งอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน (BOI) พ.ศ. 2554 มี 34 โครงการ ประเทศที่มีการลงทุนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา จีน เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สิงคโปร์ มาเลเซีย

จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ มีสัดส่วนการผลิตประมาณร้อยละ 14.8 ของผลิตภัณฑ์ภาค มีจำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์ 201 สาขา สูงสุดเป็นอันดับสี่ของประเทศ และมีสัดส่วนเงินฝากและสินเชื่อประมาณ 1 ใน 3 ของเงินฝากและสินเชื่อทั้งภาคเหนือ (Bank of Thailand 2013) ในขณะเดียวกัน รายได้เฉลี่ยต่อหัวของเชียงใหม่ก็มีความแตกต่างจากเมืองอื่น เช่น ใน พ.ศ. 2520 เชียงใหม่มีรายได้ต่อหัวเฉลี่ย 7,683 บาท พ.ศ. 2521, 2522, 2523 จำนวน 9,991 10,930 และ 12,434 บาทตามลำดับ เปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อหัวในเมืองแพร่ ใน พ.ศ. 2520 - 2523 เฉลี่ย 6,133 6,539 8,180 และ 9,601 บาทตามลำดับ (Division of Commercial Policy 1978: 11) และใน พ.ศ. 2552 จังหวัดแพร่⁹

⁸ (ต่อ) เดนมาร์ก ออสเตรเลีย สหราชอาณาจักรอเมริกา จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญโดยส่วนใหญ่แล้วตั้งอยู่ในเชียงใหม่ ส่วนจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดแพร่ถือว่าเป็นชายขอบของการพัฒนา ใน พ.ศ. 2519 มีโรงงานทั้งหมด 262 โรงงาน พ.ศ. 2550 มีโรงงาน 20,820 โรงงาน แต่ส่วนใหญ่เป็นสถานประกอบการขนาดเล็กมีคนงาน 1 - 5 คน มีมากถึง 19,994 โรงงาน (Phrae Provincial Statistical Office n.d.) ขณะที่เชียงใหม่เป็นสถานประกอบการขนาดกลางที่มีคนงานตั้งแต่ 1 - 50 คนถึงร้อยละ 99.5 ของสถานประกอบการ (Chiang Mai Provincial Statistical Office National Statistical Office Ministry of Information and Communication Technology 2007) ส่วนจังหวัดน่าน ใน พ.ศ. 2551 มีการประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 429 โรงงาน เงินทุน 1,326,142,800 บาท มีการจ้างแรงงาน 3,091 คน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก 425 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 99.07 โรงงานขนาดกลาง 3 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 0.70 และโรงงานขนาดใหญ่ 1 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 0.23 ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร (Somapa Information Technology Co., Ltd. n.d.).

⁹ จังหวัดแพร่มีผลิตภัณฑ์มวลรวม 12,946 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการค้าส่งและค้าปลีกมากที่สุด คือร้อยละ 10.37 คิดเป็นมูลค่า 2,880 ล้านบาท (2.880 พันล้านบาท) รองลงมาได้แก่ สาขาการบริการ ร้อยละ 10.38 คิดเป็นมูลค่า 2,705 พันล้านบาท และเป็นสาขาเกษตรกรรม ร้อยละ 10.25 คิดเป็นมูลค่า 2,598 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2552 พบว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคน 47,058 บาทต่อปี เป็นลำดับที่ 17 ของภาคเหนือ.

พบว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 25,334 ต่อปี เป็นลำดับที่ 17 ของภาคเหนือ ลำดับที่ 63 ของประเทศ ขณะที่จังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2553 มีรายได้ประชากรต่อหัวเฉลี่ย 97,971 บาท / คน / ปี อยู่ที่อันดับ 3 ของภาคเหนือรองจากจังหวัดลำพูน และจังหวัดกำแพงเพชร สำหรับรายได้ประชากรในเขตชนบท เฉลี่ยอยู่ที่ 59,092.45 บาท / คน / ปี อำเภอที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่สุด คือ อำเภออมก๋อย 29,198.01 บาท / คน / ปี และอำเภอที่มีรายได้สูงสุด คือ อำเภอฝาง 110,592.77 บาท / คน / ปี (Chiang Mai Office Chiangmai Province Chiang Mai Government Center 2012) จะเห็นว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของเชียงใหม่สูงกว่าแพร่กว่า 2 เท่า เพราะว่ามีงานภาคบริการและงานนอกภาคการเกษตรจำนวนมาก และมีอัตราการขยายตัวเร็วมาก

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเชียงใหม่ (GPP) พ.ศ. 2552 มีมูลค่า 127,660 ล้านบาท¹⁰ มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเฉลี่ยร้อยละ 2.3 ส่วนจังหวัดแพร่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งจังหวัด (GPP) ราคาตลาด พ.ศ. 2552 มูลค่า 27,734 ล้านบาท¹¹ (Phrae Provincial Statistical Office n.d.) จะเห็นว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของเชียงใหม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่จังหวัดอื่นมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวและผลิตภัณฑ์มวลรวมเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ ยกเว้นจังหวัดลำพูนที่มีนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่

การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านการกระจายทรัพยากรและรายได้ โดยรัฐมองว่าการสร้างเมือง

¹⁰ แบ่งเป็นภาคเกษตร 18,539 ล้านบาท (ร้อยละ 14.5) และนอกภาคเกษตร 109,121 ล้านบาท (ร้อยละ 85.5) ซึ่งสาขาการผลิตนอกภาคเกษตรที่สำคัญ มีบริการด้านอสังหาริมทรัพย์ 20,603 ล้านบาท (ร้อยละ 16.1) ตามมาด้วยสาขาการศึกษา 15,116 ล้านบาท (ร้อยละ 12.5).

¹¹ มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดแพร่ใน พ.ศ. 2552 อันดับ 1 มาจากสาขาการขายปลีกขายส่งและการเกษตรกรรม อันดับ 2 จากการศึกษา อันดับ 3 จากการบริหารราชการ อันดับ 4 จากการก่อสร้าง และการอุตสาหกรรม อันดับ 5 จากการบริหารสุขภาพ.

ศูนย์กลางจะเป็นการกระจายความเจริญ แต่ในทางตรงกันข้าม การสร้างเมืองศูนย์กลางกลายเป็นการสร้างเมืองโดดเดี่ยวในภูมิภาค ดังกรณี เมืองเชียงใหม่¹² ที่เป็นเมืองศูนย์กลางของภาคเหนือ และส่งผลให้เกิด “เมืองชายขอบของการพัฒนา” (Samnieng 2017; Samnieng & Nasee 2014)

นโยบายของภาครัฐต่อเมืองชายขอบ คือ เมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ ได้รับจัดสรรทรัพยากรน้อยกว่า รวมถึงให้ความสำคัญของการส่งเสริมด้านงบประมาณในลำดับท้ายสุด ทำให้เมืองเหล่านั้นกลายเป็นเมืองชายขอบของภาคเหนือ เช่น แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา เนื่องจากสร้างผลตอบแทนไม่คุ้มกับการลงทุน และการสร้างงานในภูมิภาค

ส่วนจังหวัดลำพูน ถูกสร้างให้เป็นเมืองแฝดของเชียงใหม่ จึงมีการกระจายทรัพยากรลงไปจำนวนมาก เช่น นิคมอุตสาหกรรม ส่วนเชียงรายเป็นประตูสู่จีน เมืองเหล่านี้จึงจัดว่าเป็นเมืองอันดับสองของการพัฒนาในภาคเหนือ ส่วนหัวเมืองที่ถูกเรียกว่า “ล้านนาตะวันออก” ถือว่าเป็นลำดับสุดท้ายของการพัฒนาสมัยใหม่

¹² จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรจำนวนมากถึง 1,682,382 คน แยกเป็นชาย 821,031 คน หญิง 861,351 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 84 คน / ตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มกราคม 2555) ประชากรชนกลุ่มน้อยในจังหวัดมีจำนวน 64,505 คน กระจายตามอำเภอต่าง ๆ ใน 16 อำเภอ อำเภอที่มีประชากรชนกลุ่มน้อยมากที่สุด ได้แก่ อำเภอฝาง รองลงมา ได้แก่ อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่สาย และอำเภอเวียงแหง (Chiang Mai Office Chiangmai Province Chiang Mai Government Center 2012) ส่วนลำพูนมีความหนาแน่นของประชากร โดยเฉลี่ยเท่ากับ 89.81 คน ต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีประชากร จำนวน 404,693 คน เป็นเพศชาย 197,278 คน เพศหญิง 207,415 คน (Lamphun Province Government Center 2012) การเพิ่มของประชากรไม่นับประชากรแฝงทั้งที่เป็นชาวไทยต่างพื้นที่ และแรงงานต่างด้าวที่คาดการณ์ว่ามีหลายแสนคน และได้สร้างปัญหาในหลาย ๆ ด้านต่อเชียงใหม่ เช่น ปัญหาอาชญากรรม รถติด มลพิษ ชุมชนแออัด ฯลฯ.

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2500 การท่องเที่ยวได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีการสร้างให้เมืองในภาคเหนือเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางสินค้าทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งรายได้ให้กลุ่มทุนขยายตัวและสร้างธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น ศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรมของตระกูลชุตินา สิ้นค้าที่ระลึกของตระกูลบูรณปรกรณ์ (Nethipo 2009) และเป็นทุนในการขยายสู่ธุรกิจอื่น ๆ เช่น โรงแรม โรงหนัง ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

จากการสำรวจของ World Best Award - Top 10 Cities จากผู้อ่าน Travel and Leisure นิตยสารท่องเที่ยวของสหรัฐอเมริกา ผลปรากฏว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ 2 ของโลก รองจากกรุงเทพมหานครเท่านั้น ซึ่งใน พ.ศ. 2552 จังหวัดเชียงใหม่ถูกจัดเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ 5 ของโลก โดยพิจารณาจากสถานที่ทัศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งช้อปปิ้ง ความเป็นมิตรของผู้คน ความคุ้มค่าของเงิน เป็นต้น ใน พ.ศ. 2553 จังหวัดมีจำนวนนักท่องเที่ยว 5,040,917 คน อยู่ในอันดับที่ 4 ของประเทศรองจากกรุงเทพมหานคร จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดชลบุรี เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 1,695,288 คน (ร้อยละ 33.63) สร้างรายได้รวม 39,507.03 ล้านบาท (Kom Chad Luek 2010)

เมืองลำพูนเองในฐานะเมืองแฝดของเชียงใหม่ได้รับผลจากนโยบายข้างต้นด้วยเช่นกัน โดยเมืองลำพูนถูกรับรู้ในฐานะเมืองสวยงาม เมืองหัตถกรรมผ้าฝ้าย และส่งผลให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว เช่น อำเภอป่าซาง ตลาดผาบ่อง แม้ภายหลังมีการสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์และทำให้จังหวัดลำพูนลดความสำคัญลง แต่การที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ทำให้ราคาที่ดิน และค่าครองชีพของลำพูนสูง และใน พ.ศ. 2528 ได้มีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ในจังหวัดลำพูน ตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) ได้ก่อสร้างแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2528 มีเนื้อที่ประมาณ 1,788 ไร่ ซึ่งการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรม

ทำให้มีความต้องการที่ดินเพื่อก่อสร้างโรงงานจำนวนมาก ทำให้ที่ดินมีราคาเพิ่มขึ้น
นายทุนเริ่มมองเห็นประโยชน์ในการกว้านซื้อที่ดิน (Panya 2008: 115)

ใน พ.ศ. 2553 จังหวัดลำพูนมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 923
โรงงาน เงินลงทุน 86,430 ล้านบาท การจ้างงานกว่า 68,652 คน แยกเป็น นอกเขต
นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จำนวน 848 โรงงาน มีเงินลงทุน 19,593 ล้านบาท มี
คนงาน 27,061 คน รวมโรงงานที่ตั้งในพื้นที่สวนอุตสาหกรรมเอกชนในเครือสหพัฒน์
อินเตอร์โฮลดิ้ง จำกัด จำนวน 16 โรงงาน เงินลงทุนประมาณ 6,491 ล้านบาท
คนงาน 9,306 คน โรงงานที่ตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ที่เปิด
ดำเนินการแล้ว 75 โรงงาน มีเงินลงทุน ประมาณ 66,837 ล้านบาท และมีแรงงาน
ประมาณ 41,591 คน มีมูลค่าการส่งออก (พ.ศ. 2552) 41,730 ล้านบาท
(Samnieng 2017: 87) ทำให้มีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก ส่งผลให้
เกิดปัญหาอาชญากรรม สถานบันเทิง และภาวะตึงเครียดในการทำงาน จากการ
สำรวจของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ใน พ.ศ. 2554 พบว่าจังหวัดลำพูน
เป็นจังหวัดที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูงที่สุดในประเทศ โดยมีสถิติอยู่ที่ 20.02 ต่อ
ประชากรแสนคน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยเป็นประชากรแฝง
จำนวนมากทำให้เกิดปัญหาในหลากหลายด้าน ซึ่งภาวะที่คนขาดรากเหง้า และหลุด
ลอยจากครอบครัว ทำให้เกิดการคิดสั้น (Department of Mental Health 2016)
ก่อกวนกับลำพูนมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และค่าครองชีพที่
สูงขึ้น รวมถึงสภาพปีบรัดทางด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดภาวะตึงเครียด เป็นสาเหตุหนึ่ง
ของการฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น

ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ชายขอบของภาคเช่นจังหวัดน่านพบว่าการขยายตัว
ของเศรษฐกิจมีข้อจำกัดเนื่องด้วยไม่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐ และสภาพภูมิประเทศที่
ห่างไกลไม่เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้รายได้หลักยังอยู่เกี่ยวข้องกับภาค
เกษตรกรรม โดยใน พ.ศ. 2555 ณ ราคาประจำปี จังหวัดน่านมีผลิตภัณฑ์มวลรวม

มูลค่าทั้งสิ้น 24,577.37 ล้านบาท และใน พ.ศ. 2552 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 50,507 บาทต่อปี รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขานอกภาคการเกษตร การค้าส่งและค้าปลีกร้อยละ 18.03 คิดเป็นมูลค่า 2,681 ล้านบาท สาขาการศึกษา ร้อยละ 19.78 คิดเป็นมูลค่า 2,942 สาขาบริหารร้อยละ 14.05 คิดเป็นมูลค่า 2,089 สาขาการเกษตร ร้อยละ 48.14 คิดเป็นมูลค่า 71,60 ล้านบาท อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 17.12

ใน พ.ศ. 2552 พืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อจังหวัดและมีการเพาะปลูกมากที่สุด คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีผลผลิตรวมทั้งสิ้น 644,997,317 ตัน / ปี โดยใช้เนื้อที่เพาะปลูก จำนวน 852,218.92 ไร่ ซึ่งเมื่อเทียบปริมาณการปลูกพืชผลทางการเกษตรที่ใช้ประกอบอาหารและการปลูกผลไม้ จะเห็นได้ว่ามีสัดส่วนแตกต่างกันอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ในปริมาณที่น้อย เมื่อเทียบกับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยพืชเศรษฐกิจชนิดนี้แนวโน้มในอนาคตจะมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากองค์กรภาครัฐให้การสนับสนุนและให้ความรู้แก่เกษตรกรในการเพาะปลูก เพื่อเป็นการทดแทนการพึ่งพาแต่พืชเศรษฐกิจชนิดเดิม (General Information of Nan Province 2016) แม้ว่าปัจจุบันจังหวัดน่านจะกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางเลือก แต่ก็ยังไม่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมได้ เพราะจำนวนนักท่องเที่ยวยังคงน้อยเกินกว่าจะทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจต่าง ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ฯลฯ

จังหวัดเชียงรายที่เป็นเมืองชายแดน ที่มีพรมแดนติดกับประเทศพม่าและลาว ทำให้เป็นเมืองที่มีอัตราการขยายตัวรองจากเชียงใหม่ และมีแนวโน้มจะขยายตัวเพิ่มขึ้นในอนาคต โดย พ.ศ. 2555 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี มีมูลค่าประมาณ 78,700 ล้านบาท ประกอบด้วย ภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 39.1 และนอกภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 60.9 โดยสาขาการผลิตหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม การล่าสัตว์และการป่าไม้ มีสัดส่วน

ร้อยละ 38.2 สาขาการขายส่ง ขายปลีก มีสัดส่วนร้อยละ 9.9 สาขาบริการด้าน
อสังหาริมทรัพย์ มีสัดส่วนร้อยละ 9.3 สาขาการศึกษา มีสัดส่วนร้อยละ 8.7 สาขา
บริหารราชการและสาขาตัวกลาง มีสัดส่วนร้อยละ 5.2 (Samnieng 2017: 88 - 89)
มีสินค้าหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ คือ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
กาแฟ ยางพารา สุกร โคเนื้อ ไก่พื้นเมือง ไก่ไข่ และน้ำมันดิบ แสดงให้เห็นว่าสาขา
เกษตรกรรม มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (Chiang Rai Agri-
cultural Economic Report 2016) การที่จังหวัดเชียงรายเป็นชายแดนทำให้มีการ
ลงทุนทั้งนักลงทุนไทยและต่างชาติ ทำให้สภาพเศรษฐกิจของเชียงรายมีแนวโน้ม
ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายทำให้อุตสาหกรรมการ
ท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเชียงราย

ในช่วงนี้มีการขยายตัวของการผลิตนอกภาคเกษตร และมีมาตรการส่งเสริมที่
หลากหลายจากภาครัฐ ทำให้เกิดกลุ่มธุรกิจทั้งรายใหญ่เช่น ตระกูลวันไชยธนวงศ์ มี
ธุรกิจรับเหมาก่อสร้างได้ขยายธุรกิจครอบคลุมจังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอน และ
ต่อมาได้เข้าสู่พื้นที่การเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ตระกูลจงสุทธนามณี ที่มี
ธุรกิจที่หลากหลายเกี่ยวข้องกับการเกษตรและยานยนต์ก็ได้เข้าพื้นที่ทางการเมืองทั้ง
ระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น มงคล จงสุทธนามณี และรัตน จงสุทธนามณี
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัยของจังหวัดเชียงราย ส่วนรัตนในภายหลังได้เป็น
นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ไม่นับว่าตระกูลธุรกิจเก่าแก่ที่มีธุรกิจ
เกี่ยวกับสัมปทานป่าไม้ เช่น ตระกูลตรีทอง จันทรวีโรจน์ ก็ได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง
ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าภายใต้การขยายตัวของเศรษฐกิจ และ
ประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง ทำให้นายทุน (นักธุรกิจ) จำนวนมากเริ่มเข้าสู่พื้นที่
ทางการเมือง เพื่อเปลี่ยนทุนธุรกิจเข้าสู่พื้นที่แห่งอำนาจ (ทุนการเมือง) ซึ่งเป็นการ
สร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างทุนทั้งสอง ซึ่งก่อนหน้านี้ นักธุรกิจส่วนใหญ่จะนิยมอยู่
เบื้องหลังเป็นนายทุนให้การเมืองมากกว่าลงมาเล่นการเมือง ซึ่งสภาวะการณ์นี้จะ

เข้มข้นต่อไปในทศวรรษหน้า (See Nishizaki 2007, 2011)

นอกจากทุนอุตสาหกรรมและทุนท่องเที่ยวแล้ว ทุนการเกษตรก็เฟื่องฟูในช่วงเวลานี้เช่นกัน อาทิเช่น นายทุนยาสูบ ในประเทศไทยการปลูกใบยาสูบเฟื่องฟูในช่วงทศวรรษที่ 2500 - 2520 หลังจากนั้นก็เกิดภาวะเสื่อมถอยเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำต่อเนื่องกันหลายปี ทำให้ความต้องการใบยาสูบในตลาดโลกลดลง รวมถึงมีการรณรงค์งดสูบบุหรี่ และประเทศผู้นำเข้าเพิ่มภาษีบุหรี่ทำให้คนสูบลดลงเนื่องจากใบยาสูบเป็นพืชที่อาศัยการส่งออกเป็นหลัก ราคาจึงขึ้นอยู่กับการความต้องการของตลาดโลก ใน พ.ศ. 2527 ประเทศญี่ปุ่นที่เคยนำเข้าใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียเฉลียปีละ 3.5 ล้านกิโลกรัม ได้ลดปริมาณการสั่งซื้อเหลือเพียง 1.2 ล้านกิโลกรัม ทำให้ราคายาสูบตกต่ำ สืบเนื่องจากผลผลิตมีมากกว่าความต้องการ ซึ่งถือว่า พ.ศ. 2527 เป็นปีแห่งความเสื่อมถอยของการปลูกใบยาสูบ (Phrae Provincial Statistical Office n.d.)

การปลูกใบยาสูบในจังหวัดแพร่กลับเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ และกลุ่มทุนเมืองแพร่ก็ได้สร้างโรงบ่มใบยาในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพราะความต้องการใบยาสูบภายในประเทศยังคงมีอยู่ ใน พ.ศ. 2535 จังหวัดแพร่มีพื้นที่ปลูกใบยาสูบถึง 28,418 ไร่ ชาวบ้านในพื้นที่ทำการปลูกโรงบ่มเป็นผู้ให้พันธุ์และปุ๋ย เมื่อได้ผลผลิตก็นำมาหักค่าต้นทุนของโรงบ่ม ในขณะนั้นมีการปลูกอย่างกว้างขวาง และถือว่าเฟื่องฟูมาก แต่การผลิตใบยาสูบก็ลดปริมาณลงในปีถัดมา (พ.ศ. 2536) ที่ลดลงเหลือประมาณ 8,187 ไร่ (Pha - Thong 1999)

ในทศวรรษที่ 2510 ขนชั้นนำของจังหวัดแพร่ยังได้ขยายกิจการโรงบ่มใบยาสูบไปในจังหวัดอื่น ๆ ของภาคเหนือ เช่น จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ มีโรงบ่มใบยาสูบของบริษัทเทพวงส์ไปตั้ง และปรากฏว่าใน พ.ศ. 2518 - 2521 บริษัทเทพวงส์เป็นบริษัทที่ส่งออกใบยาสูบมากที่สุดของประเทศ¹³ แสดงให้เห็นว่ายาสูบเป็นแหล่งสะสม

¹³ โดยมีปริมาณ 4,142 6,345 6,909 4,924 เมตริกตัน (เรียงตามลำดับปี).

ทุนทางหนึ่งของกลุ่มทุนเมืองแพร่ และการที่กลุ่มทุนในเมืองแพร่เป็นเจ้าของโรงบ่มในหลายจังหวัดภาคเหนือ และเป็นกลุ่ม “พ่อเลี้ยงโรงบ่มใบยาสูบ” ที่มีฐานการผลิตทั่วภาคเหนือ

เมื่อปลูกยาสูบมากทำให้ชาวบ้านไม่สามารถกำหนดราคาได้เอง เพราะชาวบ้านต้องอาศัยยาฆ่าแมลง ปุ๋ย และกล้าพันธุ์ จากเจ้าของโรงบ่มใบยาสูบ ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกยาสูบเป็นผู้อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์ของเจ้าของโรงบ่ม และทำให้เจ้าของโรงบ่มใบยาสูบสามารถเปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองในท้องถิ่นเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภาจังหวัด เช่น พ่อเลี้ยงศานิตย์ ศุภศิริ พ่อเลี้ยงเมธา เอื้ออภิญญากุล พ่อเลี้ยงณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นต้น ต่อมาใน พ.ศ. 2536 - 2537 ราคาใบยาสูบตกต่ำจึงทำให้ชาวบ้านทยอยเลิกปลูกไปในที่สุด

ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) ชาวบ้านในภาคเหนือหันมาปลูกถั่วเหลือง ถั่วลิสง กระหล่ำปลี หอม กระเทียม ลำไย ส้ม ฯลฯ เป็นการปลูกพืชที่หลากหลายจึงใช้ทุนมากน้อยแตกต่างกัน ทำให้ไม่ตกอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์แบบการผลิตพืชที่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากพ่อเลี้ยง เช่น ใบยาสูบ แม้จะไม่สามารถกำหนดราคาได้เองก็ตาม แต่เกษตรกรในช่วงเวลานี้ก็มีอิสระโดยสัมพัทธ์ จนในท้ายที่สุดตัวแทนทางการเมืองแบบเดิมที่เรียกว่าพ่อเลี้ยงโรงบ่มได้หมดบทบาทไป และเกิดกระบวนการเลือกคนรุ่นใหม่ที่ต่างจากผู้นำในอดีต

อาจกล่าวได้ว่าในยุคนี้ทุนเดิมนับแต่พร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ทำให้เกิดทุนที่ดิน ทุนอุตสาหกรรม ทุนธุรกิจการเกษตร ทุนท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทุนหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในช่วงที่มีอัตราการเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามทุนที่เกิดขึ้นในยุคนี้ไม่ได้เกิดภายใต้ระบบการค้าเสรี หรือระบบตลาด แต่เป็นทุนที่ถูกโยงกับภาคส่วนอื่น ๆ ซึ่งน่าสนใจว่าทุนแต่ละชนิดผูกโยง เกื้อหนุนโดยระบบใด และทำงานอย่างไร

ยุคทุนใหม่ที่หลากหลาย ช่วง พ.ศ. 2544 - ปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนโครงสร้างชนบทอย่างขนานใหญ่ เพราะคนชนบทมิได้อยู่ในชนบท หรือมีอาชีพเกษตรกรรมอีกต่อไป แต่มีความหลากหลายของผู้คนในชนบททั้งฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ (Chiangthong et al. 2011) การปรับโครงสร้างชนบทขานาถูกผลักดันออกจากภาคเกษตร โดยกีดกันการเข้าถึงที่ดินเกษตร มีกระบวนการเบียดขับออกจากการเป็นชาวนา (Cohen 1981) ไม่ว่าปรากฏการณ์ขายที่นาจำนวนมาก ที่นากลายเป็นของนายทุนต่างชาติ การใช้พื้นที่เกษตรกรรมซับซ้อนมากขึ้น พื้นที่อยู่ภายใต้การกำกับของตลาดหรือ "กลไกเชิงสถาบัน" อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่อำนาจภายนอกเชื่อมโยงอยู่กับรัฐและตลาดโลก คนชนบทถูกผนวกเป็นแรงงานรับจ้างในตลาดโลก อุตสาหกรรมขนาดเล็กขยายตัวเข้ามาในชนบท (Ganjanapan 1989) แรงงานออกไปรับจ้างนอกภาคเกษตร มีการรับงานมาทำที่บ้าน มีการเหมาช่วง การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเกษตร บางหมู่บ้านมีแรงงานออกจากภาคเกษตร ชุมชนชนบทกลายเป็นเพียงที่พัก คนชนบทต้องทำงานในโรงงาน แรงงานได้กลายเป็นสินค้า (Hirai 2002)

ชุมชนท้องถิ่นได้เข้าไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลก การก่อตัวขึ้นมาของกลุ่มชนชั้นกลางใหม่อย่างหลากหลายในชุมชน ที่มีฐานะดีขึ้นด้วยการมีชีวิตคาบเกี่ยวอยู่กับภาคเกษตรมากขึ้น ขณะที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ ๆ เพราะเอาชีวิตไปผูกพันอยู่กับระบบตลาดภายนอกชุมชน แม้จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงมากขึ้น แต่กลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่นที่ก่อตัวขึ้นมาใหม่ ๆ เหล่านี้ก็แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับชาวบ้านในเศรษฐกิจแบบเดิม¹⁴ ที่อาจจะเคยมีอยู่ในอดีต เพราะพวกเขาไม่ได้พยายามหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในระบบตลาดอีกต่อไป ตรงกันข้ามกลับพยายามฉกฉวยและแสวงหาโอกาสจากตลาดอย่างเต็มที่ ด้วยการปรับตัวอย่างหลากหลาย (Walker

¹⁴ การผลิตเพื่อยังชีพที่พึ่งพารายได้หลักจากภาคการเกษตรอย่างเดียว.

2012) เพราะมีความคาดหวังในด้านการบริโภคมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะการบริโภคคุณภาพชีวิตที่ดี ในฐานะที่เป็นการช่วงชิงความหมายการพัฒนา ซึ่งเคยผูกติดอยู่กับการผลิตที่ให้ความสำคัญกับรายได้เท่านั้น ซึ่ง ยศ สันตสมบัติ เรียกว่า “ชานาที่ ยึดหยุ่น” (Santasombat 2008) ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ด้วยการพยายามเข้าไปต่อรองกับรัฐในลักษณะต่าง ๆ (Ganjanapan 2015)

แม้ว่าชนบทไทยภายใต้บริบทโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในหลายระดับ แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าคนชนบทตกอยู่ภายใต้การครอบงำของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดียว แต่ในทางกลับกันคนชนบทได้เข้าสู่พื้นที่ของการต่อสู้ต่อรองภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่หลากหลาย อาทิงานศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ เรื่อง “แม่หญิงสีขาวตัว: ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย” (Santasombat 1992) ได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของคนชนบทที่มีการผลิตแบบเข้มข้น การผลิตแบบการยังชีพได้เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขายเพิ่มมากขึ้นพร้อมทั้งการใช้ปัจจัยการผลิตที่เข้มข้นทำให้เกษตรกรต้องแสวงหาเงินตราเพื่อซื้อสิ่งของเหล่านั้น ระบบความสัมพันธ์แบบเดิมได้ล่มสลายลง เช่น สถานะของผู้หญิงที่มีบทบาททั้งด้านการผลิตและพิธีกรรมในภาคเหนือเริ่มสั่นคลอน ความเป็นปัจเจกและการบริโภคนิยมได้แพร่หลายในพื้นที่ชนบท เด็กสาวจำนวนมากถูกผลักออกจาก “กิจกรรมการผลิต” (Productive activities) ถูกเปลี่ยนให้เป็นสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่สถานเริงรมย์ แต่อย่างไรก็ตามการค้าประเวณีเป็นเพียงปัญหาหนึ่งของชุมชนชนบทไทย ท่ามกลางปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น “ผลิตผล” ของการพัฒนา แต่กระนั้นยศ ก็เสนอว่าการค้าประเวณีของผู้หญิงมิได้เกิดอย่างไร้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม และผู้หญิงที่ถูกส่งไปค้าประเวณีก็มีได้มีสถานะที่ย่ำแย่ในสังคม เธอเหล่านั้นได้สร้างตำแหน่งแห่งที่ของตนเองใหม่ในหมู่บ้าน เช่น เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา สร้างคุณค่าเรื่องการตอบแทนบุญคุณ เป็นต้น การสร้างความหมายใหม่เหล่านั้นโดยมิได้สยบยอมต่อ “ภาพลักษณ์” ที่สังคมสร้างขึ้น

ในงานชิ้นต่อมาของยศ เรื่อง “ท่าเกวียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม” (Santasombat 1996) ยศอธิบายว่าแม้ว่าจะเกิดเงื่อนไขที่ทำให้อาชีพเกษตรกรไม่มั่นคงและต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกทั้งหมดภายใต้การผลิตเพื่อขายและความสัมพันธ์ของคนชนบทที่ไม่เอื้อต่อการผลิตแล้ว แต่เกษตรกรก็มิได้ยอมจำนนต่อการ “ปิดล้อม” หรือสร้างเงื่อนไขที่จำกัดการดำเนินชีวิตของพวกเขา พวกเขาต่างแสวงหาทางเลือก เปลี่ยนความหมายของการพัฒนา หรือแม้แต่สร้างความหลากหลายของการผลิตขึ้นมาใหม่ เช่น การปลูกข้าวสองครั้ง รวมถึงไปทำงานนอกภาคเกษตรกรรม เพื่อสร้างความหลากหลายในการใช้ชีวิต ซึ่งสะท้อนผ่านงานในชิ้นหลังของเขาในเรื่อง “พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม” (Santasombat 2008) การศึกษาและทำความเข้าใจรูปแบบของการปรับตัวของชาวนาที่เข้าสู่การทำงานรับจ้างและการประกอบอาชีพอื่นหลากหลายที่ได้กลายเป็นฐานของความมั่นคงในครัวเรือน และการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมค่าเช่าซึ่งเคยเป็นรากฐานสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนชาวนาภาคเหนือ การศึกษาของยศได้ชี้ให้เห็นว่าการทำงานรับจ้างและความหลากหลายของอาชีพนอกภาคเกษตร มีผลทำให้ทุนนิยมค่าเช่าเริ่มเปลี่ยนความสัมพันธ์และมีแนวโน้มที่จะลดบทบาทลง คนที่เคยเรียกว่าชาวนา กลายเป็นผู้ประกอบการ นักลงทุน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ทำให้โครงสร้างชนบทมีความซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งปรับตัวด้วยการดิ้นรนแสวงหาทางเลือกใหม่ ด้วยความพยายามแสวงหากระบวนการผลิตทางเลือก ยึดอุดมการณ์ความพอเพียงและพยายามสร้างอิสระในการผลิตและการดำรงชีวิตของตน ซึ่งยศเรียกว่า “ชาวนาที่ยืดหยุ่น” (Flexible Peasants)

นอกจากนี้ผู้คนในชนบทได้สร้างพื้นที่ทางพิธีกรรมเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐ ทุน หรือเพื่อปรับความสัมพันธ์ของคนในชนบท รวมทั้งได้สร้างสถาบันใหม่ ๆ บนฐานของระบบจารีตเดิม เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้น ถ้าหากชาวบ้านมีอำนาจในการควบคุมความรู้และกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้ชุมชนท้องถิ่นก็จะสามารถปรับตัวให้มีทางเลือกได้อย่างหลากหลาย ในบริบทที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แทนที่จะผูกติดอยู่กับวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ไม่ได้เปิดทางเลือกให้มากนัก (Ganjanapan 2000, 2015) ชาวบ้านกลับสร้างความหมายต่อการพัฒนา ชีวิต และคุณค่าที่หลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนชนบทปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้

แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับต่าง ๆ ผู้คนชนบทจะมีอำนาจต่อรองน้อย สูญเสียอัตลักษณ์และตัวตน ภายใต้การทำงานของรัฐและทุน เป็นคนที่ถูกลืมจากสังคม บางส่วนตกขบวนจากการพัฒนาของรัฐ แต่ชาวนาหรือคนในชนบทก็มิได้ปล่อยให้อำนาจกระทำหรือสร้างการนิยามฝ่ายเดียว แต่ในทางตรงกันข้ามเขาเหล่านั้นต่างสร้างค่านิยม หรือสร้างความหมายใหม่ เพื่อตอบโต้ ต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ นำมาสู่การสร้างขบวนการเคลื่อนไหวในชนบท และความตื่นตัวทางการเมือง (Nishizaki 2011) ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อต่อรองอัตลักษณ์ และทำลายมายาคติ “โง่ จน เจ็บ” ชาวบ้านจึงพยายามเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดการสร้างกลไกเชิงสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยกลไกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจะทำให้คนที่อยู่ในชนบทมีอำนาจต่อรองและสร้างอำนาจในการนิยามเพิ่มมากขึ้น (Ganjanapan 2006) อาทิเช่น ชาวบ้านรณรงค์ให้รัฐออกกฎหมายป่าชุมชน เพื่อไม่ให้ที่ดินตกเป็นของปัจเจกชนทั้งหมด (Ganjanapan 1989) หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ทั้งการเมืองที่เป็นทางการและการเมืองภาคประชาชน หรือสร้างทางเลือกที่หลากหลายในการประกอบอาชีพที่เรียกว่า “ชาวนาที่ยืดหยุ่น” (Flexible Peasants) (Santasombat 2008) การเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างของชนบทข้างต้นทำให้เกิดการผลิตสร้างตัวตนของคนชนบทที่แตกต่างจากเดิมซึ่งส่งผลต่อการให้นิยามและปฏิบัติการทางการเมืองของพวกเขาในมิติต่าง ๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและชักทอสายสัมพันธ์กับรัฐและทุนแบบใหม่ ไม่ปล่อยให้รัฐและระบบตลาดครอบคลุมบงการแต่เพียงฝ่ายเดียว

คนชนบทได้สร้างความเข้มแข็งในการต่อรองกับรัฐ ผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองของ “คนชนบท” ที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะผ่าน “การเลือกตั้ง” เขาเหล่านั้นได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองในฐานะ “ผู้ประกอบการทางการเมือง” (Political Agency) ที่กระตือรือร้นเพื่อต่อรองอัตลักษณ์ สร้างอำนาจต่อรอง และชักทอสายสัมพันธ์กับรัฐในรูปแบบใหม่ (Nishizaki 2011; Walker 2012) เพื่อให้มีการสร้างกลไกเชิงสถาบันขึ้นมากำกับและถ่วงดุลกับตลาด (Polanyi 1957) ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการไปควบคุมระบบตลาดแต่ไปกำกับดูแลให้ตลาดทำงานได้ดีขึ้น (Ganjanapan 2006)

ส่วนทุนข้ามชาติเช่นทุนจีน ที่เข้ามาลงทุนและร่วมลงทุนกับทุนท้องถิ่น (Santasombat 2010; 2014) การเข้ามาของทุนจีนส่งผลให้ทุนท้องถิ่นปรับตัว หรือได้รับผลกระทบอย่างไร ทำไม่ถึงเป็นแบบนั้น มีการปรับตัวอย่างไร รวมถึงการขยายตัวของทุนท้องถิ่นที่ขยายตัวอย่างมหาศาลในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (Kaosa-Ard 2010; 2011) น่าสนใจว่าทุนกลุ่มนี้สร้างเครือข่ายแบบใด สัมพันธ์กับทุนอื่นอย่างไร ทุนการท่องเที่ยวได้หันกลับไปใช้ทรัพยากรเป็นต้นทุน นำมาสู่การปรับตัวของการจัดการ การสร้างเครือข่ายแบบใด คนกลุ่มไหนที่เข้ามามีส่วนในธุรกิจประเภทนี้

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาทุนชายแดนก็ขยายตัวอย่างกว้างขวาง การเติบโตของทุนชายแดน และการหลั่งไหลของนายทุนจีนที่เข้ามาประกอบธุรกิจระหว่างชายแดนไทย - ลาว, ไทย - พม่า และพม่า - ลาว ซึ่งกลุ่มทุนจีนเหล่านี้เข้ามาประกอบธุรกิจทั้งเล็กและใหญ่ รวมถึงการทำนิคมเกษตรกรรมขนาดใหญ่ โดยร่วมมือกับนายทุนท้องถิ่นทั้งไทย ลาว และพม่า การขยายตัวของกลุ่มทุนจีนนี้เรามีความรู้ค่อนข้างจำกัด แม้มี

งานศึกษาข้างต้น แต่ส่วนใหญ่เป็นนักมานุษยวิทยาที่ทำในพื้นที่ และกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ ทำให้ไม่เห็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนจีนกับทุนอื่น ๆ มากนัก (Chiangthong et al. 2011; Laungaramsri 2011; Santasombat 2010, 2014; Walker 1999)

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กลุ่มทุนการเมือง ได้เข้ามาพร้อมกับการเมืองของการเลือกตั้ง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีการใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปโอบอุ้ม และสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ (Eoseewong 1998, 1989; Nethipo 2009; Pawakapan, 2003) ถือว่าเป็นกลุ่มทุนสำคัญที่กระจายตัวอยู่ในส่วนกลางและภูมิภาค ทุนการเมืองอาจมองได้สองทางคือการที่สร้างฐานธุรกิจแล้วเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง หรือการใช้การเมืองเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ ถือว่าเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญในการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (See Walker 2012)

การทำความเข้าใจการก่อตัวของกลุ่มทุนในภาคเหนือโดยครอบคลุม 8 จังหวัดภาคเหนือ ในสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้ระบบเศรษฐกิจไร้พรมแดนที่มีการเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์ของทุนข้ามชาติ ทุนข้ามถิ่น ทุนข้ามคน และการเปิดเสรีอาเซียน แต่เรากลับมีความเข้าใจต่อเศรษฐกิจภาคเหนือไม่มากนัก งานชิ้นนี้จึงพยายามจะเพิ่มเติมความเข้าใจต่อเศรษฐกิจในมิตินี้ให้มากขึ้นภายใต้การศึกษากลุ่มทุนในภาคเหนือที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่าน “วาทกรรมการพัฒนา”¹⁵

¹⁵ การพัฒนาไม่เพียงแต่สร้างความเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุเท่านั้น “การพัฒนา” (Development) ยังสร้างการรับรู้ (Perception) “เมืองชายขอบของการพัฒนาสมัยใหม่” (See Charoensin-olarn 2011) ทำให้คนเมืองอื่นนอกเมืองเชียงใหม่ถูกรับรู้ในฐานะ “คนบ้านป่า บ้านดอย” ไม่รับรู้เรื่องสมัยใหม่ หรือเรื่อง “ธรรมชาติของคนเมือง” จึงดูตลกขบขัน การสร้างการรับรู้ในฐานะเมืองชายขอบของการพัฒนาเกิดจาก “เรื่องเล่า” ที่เล่าต่อ ๆ กันมาทั้งเพื่อความสนุกสนาน และเพื่อเยาะเย้ย “คนอื่น” (Other) และท่ามกลางเรื่องเล่าเหล่านี้มีการผลิตซ้ำความทรงจำจากคนรุ่น

มีงานที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทุนและเศรษฐกิจภาคเหนือ ศึกษากลุ่มทุนในเชียงใหม่ ที่ชี้ให้เห็นว่ามีการขยายตัวของทุนที่เป็นทั้งกลุ่มทุนเก่า เช่น ตระกูลชุตินา นิมมานเหมินท์ ที่เป็นทุนค่าเช่าจากที่ดินและไม่ได้ขยายธุรกิจต่อ มีการเกิดขึ้นมาของทุนสมัยใหม่ เช่น ทุนขนส่งของนิมชี้เล้ง ทุนท่องเที่ยวของตระกูล บุรณุปกรณ์ เป็นต้น (Nethipo 2009)

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มทุนในช่วงเวลาต่าง ๆ อาศัยฐานทรัพยากรและอำนาจรัฐในการโอบอุ้ม ทำให้ทุนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นทุนพึ่งพาซึ่งแตกต่างจากการเกิดทุนนิยมทั่วไป¹⁶ (Mintz 1986) โดยทุนที่

¹⁵ (ต่อ) หนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ท่ามกลางกรอบคิด “การพัฒนาสมัยใหม่” ที่ทำให้เมืองที่พัฒนาแล้ว มองเมืองอื่นรอบว่าด้อยความเจริญกว่า เรื่องเล่าเหล่านี้มักถูกผลิตซ้ำเพื่อเล่าและล้อเลียน เช่น วลีที่ว่า “ล้มเนา สาวบ่งาม ข้าวหลามแฉ้ง ล้าเด็ก ตักแกวไหล เขาต้องการเขวน” ซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นคนบ้านนอกที่ล้าคนเมืองนาน โดยก่อนหน้าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมืองนานถูกรับรู้ในฐานะเมือง “ล้มหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวสวย” (Srisawat 1961) หรือเมืองแพร่ที่เป็น “เมืองแห่งระเบิด” เมืองพะเยาเป็นเมืองที่มี “หญิงค้าบริการ” มากที่สุด หรืออำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ที่ว่า “ไฟมาป่าเป่ง มดล้มแต่ง ผักหวานป่ง” ซึ่งจะมีข้อเท็จจริงหรือไม่ก็ตาม การที่ทำให้เมืองนั้น ๆ ถูกแซ่ชิงไว้ภายใต้ อัตลักษณ์ (Identity) และความทรงจำที่เป็นผลจากการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม จะเห็นว่าเรื่องที่นำมาถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาสมัยใหม่” เช่น รถไฟ เขวน ไฟฟ้า หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการพัฒนานี้ได้ก่อให้เกิดผลในหลายมิติ เช่น บางคนอายุที่จะบอกว่าเป็นคนเมืองนาน หรือเมืองแพร่ และกลายเป็นตัว “ตลก” ในวงสนทนา เป็นต้น (White 1985; Samnieng 2008: 101 - 115).

¹⁶ การศึกษาของ Mintz ทำให้เรามองการพัฒนาของระบบทุนนิยมใหม่ โดยทฤษฎีพื้นฐานในกลุ่มนักคิดสาย Marxism เชื่อว่าระบบทุนนิยมพัฒนาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ที่มีระบบแบ่งงานกันทำ และเปลี่ยนแรงงานให้เป็นกรรมกร นำมาสู่การสะสมทุนในรูปแบบต่าง ๆ โดยแรงงานจะเป็นผู้ถูกขูดรีดแรงงานจากนายทุน ทำให้แรงงานเป็นผู้แบกรับแอกของการเอาเปรียบเพื่อให้ระบบทุนนิยมขับเคลื่อนได้ แต่การศึกษาของ Mintz ชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของระบบทุนนิยมโดยเฉพาะอังกฤษ

หลากหลายกิจการอุตสาหกรรมที่ขัดแย้งกันชาวบ้าน รวมถึงอาชีพการสวนรวมในการสะสมทุน แต่กระนั้นเรากับเข้าใจการเติบโตของทุนและพลวัตของเศรษฐกิจในภาคเหนือจำกัดพอสมควรเพราะขาดการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มทุนอย่างต่อเนื่อง

¹⁶ (ต่อ) เกิดจากการขูดรีดในระยะไกล โดยอังกฤษได้เข้ายึดครอง “โลกใหม่” เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับปลูกอ้อยเพื่อผลิตน้ำตาลในระบบโรงงานขนาดใหญ่ ที่ไม่สามารถทำได้ในประเทศแม่ เพราะต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ และการยึดครองนี้นำมาสู่ระบบอาณานิคม ในโลกใหม่ได้เกิดการผลิตน้ำตาลในรูปแบบไร่ขนาดใหญ่หรือนิคมเกษตรกรรม (plantation) ที่สัมพันธ์กับการสร้างวินัยอุตสาหกรรม แรงงานทาสจะทำงานในไร่อ้อยโดยไม่มีวันหยุด ซึ่งงานในไร่จะเป็นงานที่หนักและต้องอาศัยความรวดเร็วของการผลิต เพราะถ้าตัดอ้อยทิ้งไว้นานจะทำให้ความหวานของอ้อยลดไป โดยวินัยในอุตสาหกรรมนี้สัมพันธ์กับ 1) การแบ่งงานกันทำในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น การปลูก การตัด การต้ม ฯลฯ ทุกคนจะมีหน้าที่เฉพาะและพัฒนาความชำนาญในการผลิต 2) มีวินัยในการทำงานให้ตรงกับสายพานการผลิต เนื่องด้วยการที่เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดระบบทุนนิยมแบบใหม่ แต่การผลิตน้ำตาลและการทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ เป็นระบบที่ไม่ได้ใช้แรงงานจ้าง หรือเกิดกรรมกรที่มีมูลค่าของแรงงาน การผลิตน้ำตาลได้ทำให้เกิดระบบทาส ซึ่งทาสไม่มีมูลค่าแรงงาน และยังไม่มีความเป็นเจ้า “ชีวิต” ของตนเอง ระบบทาสเป็นระบบที่เข้ามาเสริมให้ระบบทุนนิยมอีกโลกหนึ่ง (อังกฤษ) ขยับเคลื่อนไปได้ ซึ่งการขูดรีดทางไกลนี้ทำให้เกิดการค้าทาสจากแอฟริกา ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนที่จะมาเป็นแรงงานทาสจากแอฟริกา โดยมีจุดหมายปลายทางอีกโลกหนึ่ง คือ อเมริกาและแถบหมู่เกาะทะเลแคริบเบียน การเคลื่อนย้ายผู้คนทำให้เกิดสังคมวัฒนธรรมแบบใหม่ ที่เป็นพหุวัฒนธรรมที่เกิดจากอาณานิคมทาส และการค้าทาสได้ทำให้ “คน” เป็นสินค้า นอกจากนี้ Mintz ยังได้แสดงให้เห็นว่าการมองความเปลี่ยนแปลงของทุนนิยมต้องมองใน 2 ระดับ คือ 1) การมองสายพานของระบบการผลิต เช่น ในกรณีนี้ดูเรื่องการผลิตอ้อย การใช้แรงงานทาส ที่เป็นตัวเสริมสร้างวินัยอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น 2) เขายังมองว่าการที่ระบบอุตสาหกรรมใด ๆ จะขับเคลื่อนไปได้ต้องเกิดจากความต้องการในการบริโภค (consumption) งานชิ้นนี้ได้ใช้น้ำตาลเป็นสะพาน โดยดูความหมายที่เปลี่ยนแปรไปตามยุคสมัยจากสินค้าราคาแพง กลายเป็นสินค้าสามัญที่

บทสรุป

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในภาคเหนือตั้งแต่มีรถไฟสืบนี้อย่างมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จนถึงปัจจุบัน ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ภาคเหนือหลายประการ ในที่นี้เห็นความเปลี่ยนแปลงของระบบการคมนาคมขนส่งด้วยรถไฟ ส่งผลต่อการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ เช่น ข้าวเจ้า ยาสูบ สุกกร ทำให้เศรษฐกิจในภาคเหนือขยายตัวอย่างกว้างขวาง และเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดนายทุนน้อยในท้องถิ่นที่เป็นผู้รับซื้อผลผลิตในท้องถิ่นส่งขายไปยังกรุงเทพฯ หรือหัวเมืองภาคกลาง หรืออาจสรุปได้ว่าภาคการผลิตของภาคเหนือมีความสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น ทำให้เกิดการผลิตเพื่อขายทดแทนการผลิตเพื่อการยังชีพ และก่อให้เกิดนายทุนน้อย ที่แสวงหาส่วนเกินจากการขยายตัวของเศรษฐกิจ และเกิดช่องว่างของคนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น

การพัฒนาเป็นความ “จงใจ” ของภาครัฐที่ “ล่าเอียง” ที่ให้ความสำคัญต่อพื้นที่แตกต่างกัน โดยเลือกเมืองที่ให้ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจเป็นเหตุผลแรกของการทุ่มเทงบประมาณ ส่งผลต่อการเข้าถึง “การพัฒนา” ที่แตกต่างกันของเมือง ผู้คนซึ่งกระทบต่อทางเลือกในการดำเนินชีวิต ฯลฯ ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผลของการพัฒนาช่วยให้มีทางเลือกในชีวิตของผู้คนมากขึ้น ทำให้ชนบทหลุดลอยจากการพัฒนา ที่สำคัญเป็นการกระจายทรัพยากรที่เมืองหลักได้รับประโยชน์มากกว่าเมืองชายขอบ อาทิ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้ดึงดูดบริษัท ห้างร้าน โรงงาน เข้าไปตั้งในเมืองศูนย์กลาง ทำให้ “เมืองศูนย์กลาง” มีแรงดึงดูดด้านแรงงาน ทำให้มีการอพยพผู้คนจากชนบทสู่เมืองเป็นจำนวนมาก

¹⁶ (ต่อ) ให้พลังงานราคาถูกเข้าถึงได้อย่างง่ายดายแก่กรรมกร และทำให้กรรมกรสามารถทำงานเพื่อขับเคลื่อนทุนนิยมในอังกฤษ ในอดีตการมองในเรื่องการบริโภคมักไม่ได้รับความสำคัญในกลุ่มนักคิดสาย Marxism แต่ในปัจจุบันการบริโภคกลับเป็นประเด็นที่สำคัญในการศึกษาพัฒนาการของระบบทุนนิยม (Mintz 1986).

เมืองต่าง ๆ เติบโตไม่เท่ากันส่งผลต่อช่องทาง “อาชีพ” “การทำมาหากิน” ที่สังคมเมืองมีโอกาสมากกว่าชนบทที่ยังต้องพึ่งพาการทำเกษตรกรรม ที่นับวันยังมีต้นทุนที่สูงขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเกื้อหนุน เช่น ป่าไม้ ที่ดิน ฯลฯ กลับหลุดลอยไปจากการครอบครองของ “ชาวบ้าน” แต่กลับตกอยู่ในการครอบครองของ “กลุ่มทุน” ที่หวังครอบครองที่ดินเพื่อแสวงหากำไรส่วนเกิน และได้ละทิ้งที่ดินจำนวนมากไว้โดยไม่ใช้ประโยชน์ให้กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะปัจจุบันภายใต้สถานการณ์เศรษฐกิจไร้พรมแดนและบริบทของการเปิดเสรีอาเซียน มีการไหลเวียนของทุนข้ามชาติ ข้ามท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสถานะของกลุ่มทุนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ เพราะกลุ่มทุนเป็นกลุ่มสำคัญในการกำหนดทิศทางของเศรษฐกิจ ในมิติความเปลี่ยนแปลง การศึกษาการก่อตัวของกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจจึงเป็นหัวข้อหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เนื่องด้วยกลุ่มทุนมีความเปลี่ยนแปลง เลื่อนไหลอยู่เสมอและนับวันยังมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพเชิงอำนาจขององคาพยพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป ยังสะท้อนให้เห็นพลวัตของ “ทุน” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบท และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตามทุนในแบบต่าง ๆ ไม่อาจเกิดหรือดำรง ขยายตัวเติบโตได้อย่างอิสระ แต่ทุนชนิดต่าง ๆ ต่างสัมพันธ์พึ่งพากับทุน องค์กรอื่น ๆ ซึ่งน่าสนใจว่าในแต่ละยุคทุนแบบต่าง ๆ และแต่ละพื้นที่สร้างเครือข่ายกันอย่างไร เพื่อให้มีการศึกษาเชิงลึกต่อไป

References

- Amputnan, P. (1984). *Thīeo pai nai 'adīt mīra ngīeo plon mīrang phrē lē nakhōn lam pāng* [travel to the past: when the robbers the city of phrae and pampang]. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Bank of Thailand. (2013). *Khrōngsāng sētthakit phāk nūa* [Northern Economic Structure]. Retrieved February 10, 2013, from <http://www.bot.or.th/Thai/EconomicConditions/Thai/North/EconConditions/EconomicStructure/Pages/Econstructure.aspx>.
- Barth, F. (1968). "Capital, Investment and the Social Structure of a Pastoral Nomad Group in South Persia" in Edward E. Leclair and Harold K. Schneider (ed.) *Economic Anthropology: Readings in Theory and Analysis*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Baker, K. & Phongpaichit, P. (2015). *Prawattisāt Thai rūam-samai: chabap prapprung pen phāsā Thai* [A History of Thailand]. Bangkok: Matichon.
- Bualek, P. (2002). *Laksana khōng nāithun Thai nai chūang rawāng Phō.Sō. sōngphansīrōihāsipchēt - sōngphansīrōi pātsipsōng: botriān chāk khwām rungrōt sū sōknātkam* [Characteristics of Thai capitalists During the period 1914 - 1939]. Bangkok: Phanthkic.
- Chananon, P. (1930). *Nāithun phōkhā kap kānkō lē khayāi tūa khōng rabop thunnyom nai phāk nūa khōng Thai Phōsō. sōngphansīrōihoksipsī - sōngphanhārōiyīsipsām* [Merchant Capitalists and the Expansion of Capitalis Northern Thailand 1921 - 1980]. Bangkok: Chulalongkorn University.

- Chaikriangkrai, S. (2009). *Ton kamnāet khōng chon chan nāithun nai prathēt Thai* [The origins of the capitalist class in Thailand]. Bangkok: Sangsan.
- Charoenmuang, A.D. (1994). *Kāntāptō khōng mūang lə saphāwa wētlōm khōng mūang Chīang Mai rāingān kānwičhai nai phāk nūa: suksā kōranī mūang Chīang Mai* [The growth of the city and its surroundings, Research Report on Northern Region: Case Study in Chiang Mai]. Chiang Mai: Mingmuang.
- Charoensin-o-larn, C. (2011). *Wāt kammakān phatthanā: ๑amnāt khwāmru khwām čhīng ‘ēkkalak lə khwāmpen ‘ūn* [Development discourse power knowledge truth identity and otherness]. Bangkok: Wiphsa.
- Choochat, C. (1980). *Wi wat tha nā kān sēt tha kit mū bān nai phāk nūa khōng pra thed thai Phōsō sōngphan sāmṛōikāosipsī - sōngphansīrōičhetsiphā* [Evolution Economic Villages in Northern Thailand 1851 - 1932]. Bangkok: Srinakharinwirot University.
- _____. (1982). *Phōkhāwūatāng Phūbukbākkānkhākhā inaimū bānphāknūakhōngprathedthai (Phōsōsōngphan sāmṛōikāosippēt - sōngphanhārōisām)* [Phakhawawtang: Pioneers of trade in northern Thailand (1855 - 1960)]. Chiang Mai: Chiang Mai Teachers College.
- _____. (2006). *Phōkhā rīa hāng malāngpōng nāi hōilūang lum mēnāmping (Phōsō. sōngphansāmṛōi pētsipsōng - sōngphanhārōisī)* [Merchant The Ping River Basin (1839 - 1961)]. Chiang Mai: Center for Local Wisdom Education.

- Chiang Mai Office Chiangmai Province Chiang Mai Government Center. (2012). *Sūn rāṭhakān ṅhangwat Chāng Mai* [Chiang Mai Government Center]. Retrieved February 2, 2012, from http://en.wikipedia.org/wiki/%E0%B0%E9%B0%E0%B8%94%E0%B9%80%E0%B8%8%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B9%83%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B9%88#cite_ref-gov_1-0.
- Chiang Mai Provincial Statistical Office National Statistical Office Ministry of Information and Communication Technology. (2007). *Sam manō 'Putsāhakam Phō.Sō. sōngphanhārōihāsip (khōmūn phūnthān: nōk khēt thētsabān ṅhangwat Chāng Mai)* [Industrial Trends 2007 (Basic Information: Outside the Chiang Mai Municipality)]. Chiang Mai: Chiang Mai Provincial Statistical Office.
- Chiangthong, J. (2006). *Sangkhomwitthayā kānphatthanā* [Social development]. Bangkok: Odean Store.
- _____. (2014). *Chāk thung sērīniyom mai: kānsāng chonnabot Lāo nai lōk samai mai lē "kānphatthanā " nai sīlām sētthakit* [From Marxism to the New Liberal: Creating Rural Lao in the Modern World and "Developing" in the Economic Triangle]. Chiang Mai: Center for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Chiangthong, J. et al. (2011). *Chonnabot Thai: kasētrakōn radap klāng lē rēngngān rai thīdin* [Rural in Thailand: Farmers and Landless Workers]. Chiang Mai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

- Chiang Rai Agricultural Economic Report. (2016). *Rāingān phāwa sēthakit kān kasēt čhangwat chīang rāi* [Agricultural economic report]. Retrieved February 20, 2016, from <http://www3.oae.go.th/zone1/images/WebZone1/1/04-PDF/2558/03-economic-condition/2016-ChiangRai.pdf>.
- Chongcharoenyingyong, K. (2008). *Prawattisāt sēthakit mūang nakhōn lam pāng* [Economic History in Lampang]. In Pairoj Chaimuang chun, 2 Mae Wang River, Lampang Lampang: Lampang Municipality.
- Cohen, P. (1981). *The Politics of Economic Development in Northern Thailand 1967 - 1979*. University of London.
- Department of Mental Health. (2016). *Kromsukphāpčhitphēi rōp Sip Pī Phākñāyangkhongkhrōngchāekhātūatāisūng sut* [Over the past 10 years, the North still holds the highest suicide championship]. Retrieved February 20, 2016, from <http://www.forums.dmh.go.th/index.php?PHPSESSID=h3r180mnm74ailp8eb2g8ofsr0&topic=5659.msg16100#msg16100>.
- Division of Commercial Policy. (1978). *Phāwasēthakitlaesang khom Naiphākñākhōngprathedthai* [Department of Economic and Commercial Affairs, Ministry of Commerce. Economic and social conditions in Northern Thailand]. Bangkok: Commercial News.
- Eoseewong, N. (1989). *Chēng‘at sangkhom Thai nai sātā nak wikhro* [Thai social analysts]. Bangkok: The Komon Poomthong Foundation.
- _____. (1998). *Watthanatham khwām čhon* [The culture of poverty]. Bangkok: Praew.
- Ganjanapan, A. (1984). *The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900 - 1981)*. Cornell University, USA.

- Ganjanapan, A. (1989). Conflicts over the deployment and control of labor in a northern Thai village, in Gillian Hart. Andrew Turton and Benjamin White (ed.), *Agrarian Transformations: Local Processes and the State in Southeast Asia* (98 - 124). Berkeley: University of California Press.
- _____. (1996). *Sangkhom Thai tām khwāmkhīt læ khwām fai-fan khōng ‘āčhān chat thip nāt Suphā khrōngkān surksā* [Thai society as perceived by Chattip Natsupa]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- _____. (2000). *Phonlawat khōng chumchon nai kānčhatkān sapphayākōn sathānakān nai prathēt Thai* [Community Management in Thailand Situation and Dynamics]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- _____. (2006). *Watthanatham thang setthakit nai setthakit rai watthanatham* [Economic culture in economy without culture]. Bangkok: Khopfai.
- _____. (2015). *Kamkut kampāk ngānwičhai watthanatham phāk nūa* [Ideas in Northern Cultural Research]. Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- _____. (2017). *Prawattisāt sangkhom lānnā: khwām khlūanwai khōng chīwit læ wattham thōngthin* [Lanna Social History: Movement and Culture in Local Life]. Phitsanulok: Naresuan University.
- General information of Nan Province. (2016). *Khōmūn thūapai khōng čhangwat Nān* [information of nan province]. Retrieved February 18, 2016, from http://nan.mol.go.th/sites/nan.mol.go.th/files/enuuehaaaaitrmaas_2_pii_58.pdf.
- Harvey, D. (2015). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

- Hirai, K. (2002). Exhibition of power: factory women's use of the housewarming ceremony in a northern Thai village. In Shigeharu Tanabe and Charles F. Keyes (ed.), *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos (185-201)*. London: Routledge Curzon.
- Information Center for Agriculture and Cooperatives Northern Thai Agricultural and Cooperative Office. (1982). *Chon-nabot phāk nūa* [rural Northern]. Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Kakizaki, I. (2006). *Chāk sēnthāng rotfai sū thānglūang khwām plānplāeng nayōbāi kām khamanākhom læ kām munwīan sinkhā khōng prathēt Thai pī Phō.Sō. sōngphansīrōi chetsippēt - sōngphanhārōisippēt* [The Railway to the Highway Changes in Transport Policy and Product Flow in Thailand 1935 - 1975]. Yokohama: College of Arts and Sciences Yokohama University.
- Kaosa-Ard, M. (2010). Kānphatthanā 'utsāhakam thōngthēo chōeng būranākān thī yangyūn nai 'anu phūmiphāk lum mēnam khōng: Phōsō sōngphanhārōisīpēt - sōngphanhārōisāmsipsām [Integrated development of sustainable tourism in the Mekong region 2004 - 2010]. Chiang Mai: The office of the National Research Council of Thailand (NRCT).
- _____. (2011). *Kānthōngthēo Thai chāk nayōbāi sū rākyā* [Thai tourism from policy to grass roots]. Chiang Mai: The Thailand Research Fund.
- Kom Chad Luek. (2010). *Chiang Mai khwā 'andap sōng WORLD BEST AWARD - TOP sip CITIES* [Chiang Mai 2 WORLD BEST AWARD - TOP 10 CITIES]. Retrieved February 18, 2016, from <http://www.komchadluek.net/news/economic/67342>.

- Voice tv. (2012). *Lamphūn khrōng chāe khā tūa tāi māk sut* [Lamphun most dominating suicide]. Retrieved February 18, 2016, from <http://news.voicetv.co.th/thailand/29858.html>.
- Laothamatas, A. (1992). *Business associations and the new political economy of Thailand: from bureaucratic polity to liberal corporatism*. Westview Press.
- Laungaramsri, P. (2011). *Thunniyom chāidāen nikhom kasēttarakam yāngphārā lāe kām plānplāeng khōng sangkhom kasēttarakam nai phāk tai khōng Lāo* [Frontier Capitalism, Rubber Plantations and Changes in Agricultural Society in Southern Laos]. Chiang Mai: Center for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Loetwicha, P & Wichiankhieo, A. (2003). *Chumchon mūbān lumnam khān* [Community Kan river basin]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Moerman, M. (1968). *Agricultural change and peasant choice in a Thai village*. Berkeley: University of California Press.
- Mintz, S. (1986). *Sweetness and power: the place of sugar in modern history*. New York: Penguin books.
- National archives of Thailand 13/837. (1902). *Raīngān sat pračhamdūan khōng mīrang lam pāng lāe mīrang phrāe Phō.Sō. sōngphansīrōisīphā* [Monthly report of Lampang and Phrae 1902]. (n.p.).
- National archives of Thailand 6M.27/10. (1920). *Rāīngān kām sadet trūat rāthakām monthon phāyap khōng somdet čhaofā krom lūang Nakhōn Rāthasīmā wan thī siphā Thanwākhom Phō.Sō. sōngphansīrōihoksipsām* [The report of the inspection of the west counties of HRH Princess Krom Luang Nakhon Ratchasima. December 15, 1920]. (n.p.).

- National archives of Thailand 1.2/13. (1921). *Rāingān trūat rāt chakān phanĕk kasēt monthon mahā rāt Phō.Sō. sōngphansīrōihoksipsī* [Maharashtra Agriculture Inspection Report 1921]. (n.p.).
- National archives of thailand 1.2/229. (1921). *Rāingān kān phoplūk læ khut mūang khōnglūang sūankōsai Phō.Sō. sōngphansīrōihoksipsī* [Report on the cultivation and excavation 1921]. (n.p.).
- National archives of Thailand 5.9/13. (n.d.). *Rāingān kānsam-rūat sēnthāng rotfai paiyang mūang Chīang Mai khōng nāi hĕman* [Railway Survey Report to Chiang Mai]. (n.p.).
- Natsupa, C. (1984). *Sētthakit mūbān nai ‘adīt*. [Thai Village Economy in the Past]. Bangkok: Sangsan.
- _____. (1986). *Bān kap mūang* [house with city]. Bangkok: Printed Rungruengsan.
- _____. (2001). *Āk pravattisāt mūbān sūtritsatī sōng rabop* [Village History to Two Systems Theory]. Surin: Rajabhat Institute Surin.
- _____. (2004). *Khwāmpenmā læ sāra samkhan khōng nĕokhit watthanatham chumchon* [History and essence of community culture]. Bangkok: Institution Community Organization Development.
- _____. (2010). *Kān pen samai mai kap nĕokhit chumchon* [Modernization and Community Concepts]. Bangkok: Sangsan.
- Nethipo, V. (2009). *Thun Chīang Mai* [Chiangmai political economy]. Bangkok: Openbooks.
- Nishizaki, Y. (2007). *The Legitimacy of the Patrimonial Democratic State: A View from Provincial Thailand Post-doctoral Fellow* (Southeast Asian Studies Programme National University of Singapore).

- Nishizaki, Y. (2011). *Political Authority and Provincial Identity in Thailand The Making of Banharn - buri* (Ithaca, N.Y.: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program, Cornell University).
- Ohngsakun, S. (2008). *Prawattisāt lānnā* [History of LanNa]. Bangkok: Amarin.
- Panya, S. (2008). *Kān yurt thī pēkkachon dōi chāobān nai khēt chāngwat lamphūn læ Chīang Mai Phōsō sōngphanhārōi sām̐sipsām - sōngphanhārōi sipsām* [The Occupation of privately - owned land by villagers in Lamphun and Chiang Mai 1990 - 2000] (Master of Arts Thesis Department of History Faculty of Humanities, Chiang Mai University).
- Panyarvuttrakul, W. (1999). *Kān plānplāeng thāng sētthakit nai lānnā kap kānkō tūa khōng samnuk thōngthīn Phō.Sō. sōngphansīrōihāsipkāo - sōngphansīrōipāetsip* [Economic change in Lanna and the formation of local identity 1916 -1937]. Bangkok: Department of History Faculty of Arts Chulalongkorn University.
- Pha - Thong, P. (1999). *Chīwaprawat* [Biography]. Phrae: Capital District.
- Pawakapan, N. (2003). Traders, kinsmen and trading counterparts: the rise of local politicians in North - Western Thailand, *The Australian Journal of Anthropology*, 14(3), 365 - 382.
- Phrae Provincial Statistical Office. (n.d.). *Sam manō 'utsāha kam Phō.Sō. sōngphanhārōihāsip (Khōmūn phūnthān: nōk khēt thētsabān chāngwat phrāe)* [Industrial Trends 2007 (Basic Information: Outside of Phrae Municipality)]. Phrae: Phrae Provincial Statistical Office.

- Polanyi, Karl. (1944). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Popkin, S.L. (1979). *The Rational Peasant*. Berkley: University of California Press.
- Phongpaichit, P. (ed.). (2006). *Kān tōsū khōng thun Thai* [The Fight of Thai Capital]. Bangkok: Matichon.
- Phongpaichit, P & Phiriyarangsarn, S. (ed.). (1992). *Rat thun čhaophō thōngthin kap sangkhom Thai* [State Capital Local godfather with Thailand]. Bangkok: The Friedrich Ebert Foundation.
- Poonthachak, P. (1987). *Kān plānplāng thāng sētthakit nai monthon phāyap lang kān tatsēn thāng rotfai sāi nīa Phōsō sōngphansīrōihoksipsī - sōngphansīrōipātsipsī* [Economic changes in Monthon Pha - Yap after the construction of the Northern railway 1921 - 1941]. Silpakorn University Nakorn Pathom.
- Potter, J. (1976). *Thai peasant social structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rajchagool, C. (Translator), John H. (2006). *Prawattisāt khōng prawattisāt* [History: A Very Short Introduction]. Bangkok: O.S. PRINTING HOUSE.
- Ratthammanūn hēng rātcha ‘ānāčhak Thai Phutthasakkarāt Phōsō sōngphanhārōisīsip*. [Constitution of the Kingdom of Thailand 1997]. (1997). (n.p.).
- Turton, A. (1975). *Northern Thai peasant society: a case study of rural and political structures at the village level and their twentieth century transformations*. London: University of London.
- . (1976). Northern Thai Peasant Society: Twentieth Century Transformations in Political and Rural Structures. *The Journal of Peasant Studies*, 3(3), 267 - 298.

- Turton, A. (1991). Invulnerability and local knowledge. In Manas Chitakasem and Andrew Turton (ed.), *Thai Constructions of Knowledge* (155 - 182). London: School of Oriental and African Studies, University of London.
- Scott, J.C. (1976). *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Samnieng, C. (2008). *Phonlawat kānsāng lə kānraprū prawattisāt mūang phrāe Phōsō sōngphansīrōisīphā sōngphan hārōihāsip* [Dynamics of the construction and perception of Phrae History 1902 - 2006] (Master of Arts Thesis Department of History Chiang Mai University).
- _____. (2015). *Khwāmsamphan raiphromdēn: kānčhatkān sapphayākōn sōng rim fang khōng khōng chāo chīang sēn - chīang khōng lə tonphung - hūaisāl* [Borderless Relationship: Resource Management on the Mekong Of Chiang Saen - Chiang Khong and Tonphung - Huaisai]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- _____. (2017). *Phatthanākān khōng klum thun lə khūrākhaī thurakit nai phāk nūakhōngprathēt Thai Phō.Sō. sōng phansīrōisīphok - patčhuban* [Development of the capital groups and networks of business in the North of Thailand from 1903 to present]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Samnieng, C. & Nasee, P. (2014). Prawattisāt kānphatthanā phāk nūa: čhāk thāng rotfaī sū kān yāēngching sapphayākōn [Dynamics of local administration in Thailand: and the expansion of political space of people]. *Humanities and Social Sciences Review Lampang Rajabhat University*, 2(1).

- Santasombat, Y. (2008). *Phonlawat læ khwām yīrtyun khōng sangkhom chāo nā: sēthakit chumchon phāk nīra læ kām prap krabūan that wādūai chumchon nai prathēt lōk thī sām* [Flexible Peasants: Reconceptualizing the Third World's Rural Types]. Chiang Mai: Whitet in Design.
- _____. (1992). *Mae yīng sī khaitua: chumchon lae kan khapraweni nai sangkhom Thai* [Why do women become sex workers: community and prostitution in Thai society]. Bangkok: Local Development Institute.
- _____. (2010). *Anu phūmiphāk lumnām khōng tai changūam sī lām sēthakit rāingān wīchhai chabap sombūn* [Greater Mekong Subregion Economic Corridor]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- _____. (2014). *Mangkōn lāk sī: kām khayāi dindēn kap phantha kit kāsāng 'ārayatham nai 'usākhanē* [Territorial expansion with the mission to create a civilization in Southeast Asia]. Chiang Mai: Biodiversity and Indigenous Knowledge Studies Center for Research and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- _____. (1996). *Tha Kwian: bot wikhro bueangton wa duai kanpraptua khong chumchon chaona Thai thamklang kanpitlom khong watthanatham utsahakam* [Tha Kwian: the preliminary analysis on adaptation of Thai peasant community in the encroachment of industrial culture]. Bangkok: Khopfai.
- Satrabhaya, B. (2016). *Rūplānnā nai 'adīt* [lanna in the past]. Retrieved March 30, 2016, from http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/detail_picturelanna.php?picture_id=1014.

- Sattayanurak, A. (1991). *Kān plānplāeng thāng sangkhom wat-thanatham lē phatthanākān thāngkān mūang nai phāk nūa khōng Thai lang songkhrām lōk khrang thī sōng* [Social, cultural and political development in northern Thailand after World War II]. Chiang Mai: Department of History Chiang Mai University.
- Sethakul, R. (2003). *Nnung satawat sētthakit chumchon mūbān phāk nūa* [century of community economy, northern villages]. Bangkok: Sangsan.
- Somapa Information Technology Co, Ltd. (2007). *Rāingān sathānakān 'utsāhakam changwat Nān pī sōngphan hārōihāsip* [Nan Provincial Industry Situation Report]. (n.p.)
- Srisawat, B. (1961). *Chiang Mai lē phāk nūa* [Chiang Mai and Northern Thailand]. Bangkok: Khlangwithya.
- Suehiro, A. (1989). *Capital Accumulation in Thailand, 1855 - 1985*. Tokyo: The Centre for East Asian Cultural Studies.
- Sunthasawat, S. (1978). *Kān surk sā chēng pra wat sāt kīao kap kit kān pā mai phāk nūa khōng thai tang tē Phōsō sōngphansīrōisāmsipkāo Thung sōngphansīrōichetsiphā* [Historical study of forestry in Northern Thailand from 1896 to 1932]. Bangkok: Graduate School. Chulalongkorn University.
- Van Roy, E. (1965). *Economic frontiers: a study of economies in the hills of north Thailand*. University of Texas.
- Walker, A. (1999). *The legend of the golden boat: regulation, trade and traders in the borderlands of Laos, Thailand, China, and Burma*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- _____. (2012). *Thailand's political peasants: power in the modern rural economy* Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.

- White, H. (1985). *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. London: The John Hopkins University Press.
- Wijeyewardene, G. (1967). Some Aspect of Rural Life in Thailand. In Silcock, T. (ed.), *Thailand: Social and Economic Studies in Development*. Canberra: ANU.
- _____. (1977). Matriclans or Female Cults: A Problem in Northern Thai Ethnography. *Mankind*, 11(1): 19 - 25.
- Wongwan, S. (1983). *Chīwawprawat* [biography]. Phrae Provincial.